

ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΟΡΟΜΗΛΑ

ΘΡΑΚΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

14-28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1994

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ «ΠΑΝΟΡΑΜΑ»

ΘΡΑΚΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

Μαριάννα Κορομηλά

Μιά πρώτη τοπογραφική προσέγγιση με ευκαιρία τήν έκθεση πού οργάνωσε
ή πολιτιστική εταιρεία «ΠΑΝΟΡΑΜΑ»,
από τις 14 μέχρι τις 28 Απριλίου του 1994

«ΠΑΝΟΡΑΜΑ»

Σκοπός της πολιτιστικής εταιρείας «ΠΑΝΟΡΑΜΑ» είναι η καλλιέργεια της ιστορικής μνήμης — μέσα από την έρευνα, τη μελέτη, την επιμόρφωση και την ενημέρωση — ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις συμμετοχής στην κοινή προσπάθεια για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του Ελληνισμού, καθώς και η ενημέρωση γύρω σε θέματα που αφορούν το φυσικό περιβάλλον, το οποίο θεωρούμε μίγμα αναπόσπαστο της ιστορικής οντότητας του τόπου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ «ΠΑΝΟΡΑΜΑ»

Μαριάννα Κορομηλά

«Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Όδυσσέα»,

Αθήνα 1988 (γ'-η' ανατύπωση LIBRO, 1989-93)

«Τέσσερις ιστορίες για μία χαμένη πανσέληνο», Αθήνα 1989

«The Greeks in the Black Sea, from the Bronze Age to the Early 20th Century», Αθήνα 1991

«Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα, από την εποχή του Χαλκού ως τις αρχές του 20ού αιώνα»,

Αθήνα 1991 (α'-ε' ανατύπωση 1991-93).

Καδιώ Κολύμβα

«Εικόνες από την Έρημο», Αθήνα 1991

Νόνταρ Ντουμπάτζε

«Ο "HELLADOS", ένα ελληνάκι του Καυκάσου», μετάφραση Θ. Μέσχη, Αθήνα 1992.

Ιστορικά Αυτοτελή Τεύχη: Διαλέξεις (Δ)

Δ1: Σειρά Κωνσταντινούπολις «1453, η Ύστατη Άγωνία της Βυζαντινής Πρωτεύουσας», 1992

Δ2: Σειρά Ανατολική Μεσόγειος «Άμμόχωστος», Μαρία Τακώβου, 1993

Κατάλογοι Εκθέσεων (Ε)

Ε1: Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα (σελ. 24) 1992

Ε2: Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα (σελ. 32) 1992

Ε3: Θρακική Τοπογραφία (σελ. 32) 1994

«ΠΑΝΟΡΑΜΑ», Τριμηνιαίο φυλλάδιο 1985-94 (29 τεύχη)

Στοιχεία καταλόγου (Ε3), Απρίλιος 1994

Επιμέλεια έκδοσης: Ήβη Νανοπούλου

Διορθώσεις κειμένων: Γεωργία Παπαγεωργίου

Φωτοστοιχειοθεσία: GRAPH LINE

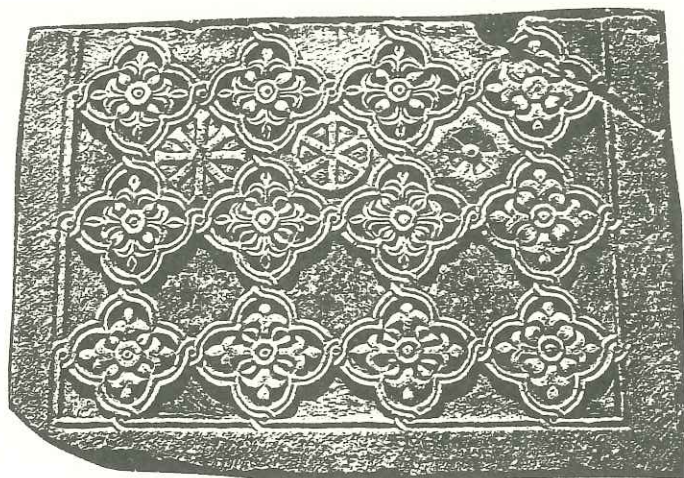
Επεξεργασία φωτογραφιών: DOT REPRO

Εκτύπωση - βιβλιοδεσία: Θανάσης Πετρουλάκης ABEE

Έκδοση της Πολιτιστικής Εταιρείας «ΠΑΝΟΡΑΜΑ»

Άλεξ. Σούτσου 4, Αθήνα 106 71, τηλ. 3623098

© Μαριάννα Κορομηλά

Η έκθεση «ΘΡΑΚΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ» οργανώθηκε από την Όμάδα Μελέτης για τον Έλληνισμό στη Μαύρη Θάλασσα, με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του μουσικού λευκώματος «Τραγούδια και σκοποί της Θράκης, με τον Χρόνη Αηδονίδη» από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης και με επιμέλεια του Νίκου Διονυσόπουλου.

Η Όμάδα Μελέτης για τον Έλληνισμό στη Μαύρη Θάλασσα λειτουργεί από το 1987, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων της πολιτιστικής εταιρείας «ΠΑΝΟΡΑΜΑ».

Άρχικός στόχος της Όμαδας ήταν η έκδοση βιβλίων, η οργάνωση διαλέξεων, σεμιναρίων και εκθέσεων, η ενίσχυση έρευνητικών προγραμμάτων και η συγκέντρωση υλικού, ώστε να αρχίσει να γίνεται γνωστή μια από τις ζωτικότερες περιοχές της ιστορικής ελληνικής επικράτειας, αλλά και οι τόποι της παραδοσιακής ελληνικής διασποράς, από τον Δούναβη ως τον Καύκασο και από τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου στην είσοδο των Δαρδανελλίων ως την Κριμαία και τη νότια Ρωσία.

Η ιστορική Θράκη από τη μία μεριά και τα μικρασιατικά εδάφη της Προποντίδας, της Παφλαγονίας και του Πόντου από την άλλη αποτελούν τις αρχαιότερες εστίες του βόρειου και βορειοανατολικού Έλληνισμού. Τα ορθόδοξα κράτη της Γεωργίας, Ρωσίας, Ουκρανίας, Μολδαβίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας είναι περιοχές ανάπτυξης του μακρινού Έλληνισμού από τον καιρό των πρώτων μεγάλων ταξιδιών των μυκηναίων ναυτικών και εμπόρων.

Το υλικό είναι τεράστιο, μελετημένο ελάχιστα και μόνον επί μέρους, οι γνώσεις μας περίπου ανύπαρκτες. Η επιβεβλημένη λήθη κάλυψε τη συλλογική μνήμη, ο αποπροσανατολισμός της επίσημης παιδείας και ο επαναπροσανατολισμός μας προς άλλες κατευθύνσεις και πρότυπα μᾶς απέκοψαν πλήρως από τό κοντινό και τό απώτερο παρελθόν, η άγνοια πήρε τεράστιες διαστάσεις, ο αθηναιοκεντρισμός θριάμβευσε ανατρέποντας πλήρως την ιστορική πραγματικότητα.

Η Όμάδα Μελέτης για τον Έλληνισμό στη Μαύρη Θάλασσα προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει τη συλλογική συνείδηση και μνήμη: οργάνωσε τέσσερις εκθέσεις (Αθήνα 1988, Λονδίνο 1991, Θεσσαλονίκη

καί Κομοτηνή 1992), εξέδωσε τρία βιβλία (δύο από αυτά μεταφράστηκαν στα αγγλικά: «Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα» και «Ευτυχισμένος πού έκανε τό ταξίδι τοῦ Ὀδυσσέα», ἐνῶ τό τρίτο, μέ θέμα τήν Κωνσταντινούπολη τό 1453, μεταφράστηκε στα γεωργιανά και πρόκειται νά κυκλοφορήσει στή Γεωργία), παραχώρησε ὑλικό σέ ἐφημερίδες, περιοδικά, συλλόγους, ἐρευνητικούς φορείς και ἐπιστήμονες, ὀργάνωσε δεκαεπτά κύκλους διαλέξεων, πάνω ἀπό δέκα ἐκπαιδευτικά ταξίδια στήν περιοχή κι ἐφτιαξε πολλά παιδικά προγράμματα.

Τό ἀρχεῖακό ὑλικό, οἱ χάρτες, οἱ φωτογραφίες, ἀλλά και οἱ προσωπικές μαρτυρίες, καθώς και οἱ χιλιάδες πληροφορίες πού συγκεντρώθηκαν μέσα στα ἑπτὰ αὐτά χρόνια, ἐπιβάλλουν μιά πλήρη καταγραφή, ἡ ὁποία θά ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τή δημιουργία τοῦ πρώτου μαυροθαλασσίτικου Ἀρχείου.

Μέ τή βοήθεια τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Τεκμηρίωσης μπήκαν οἱ βάσεις τῆς συγκρότησης τοῦ Ἀρχείου, τό 1993. Ὅταν πάρει μιά πρώτη μορφή τό ἔργο, τό Ἀρχεῖο θά εἶναι ἀνοικτό στό εὐρύ κοινό και μέσω τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστή θά εἶναι σέ ἀπευθείας ἐπικοινωνία μέ τά διεθνή ἐπιστημονικά κέντρα, πανεπιστήμια κ.λπ.

Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ὥσπου νά ὁλοκληρωθεῖ ἡ πρώτη φάση τῆς συστηματικῆς καταγραφῆς ἡ Ὁμάδα θά ἀναστείλει τίς ἄλλες δραστηριότητές της. Ἀντίθετα τό ὑλικό πρέπει νά ἀποτελεῖ ἔναυσμα γιά νέους τρόπους ἐπικοινωνίας, νέες ἐκδόσεις, νέες ἐκθέσεις.

Ἔτσι, τό φθινόπωρο τοῦ 1994, πρόκειται νά κυκλοφορήσει ἕνα βιβλίο γιά τή Θράκη, μέ κείμενα, χάρτες, σχέδια και φωτογραφίες, τό ὁποῖο θά ἀπευθύνεται κυρίως στόν μαθητικό κόσμο τῶν Γυμνασίων —ἀλλά και σέ ὅσους ἄλλους νιώθουν τήν ἀνάγκη νά γνωρίσουν τή Θράκη και τήν ἱστορία της.

Ἡ μικρή ἐκθεση πού ὀργάνωσε τώρα ἡ Ὁμάδα ὀφείλεται στόν ἐνθουσιασμό τῶν μελῶν της, πού θέλησαν νά πλαισιώσουν τό μουσικό λεῦκωμα τῆς Θράκης μέ μίαν εἰκόνα τοῦ χώρου.

Κι ἐπειδή ὁ Χρόνης Ἀηδονίδης, μέ τά ἀφηγηματικά του κυρίως τραγούδια, μᾶς φέρνει κοντά στα βυζαντινά ἀκούσματα· κι ἐπειδή ἡ Θράκη ὑπῆρξε ὁ κατεξοχὴν βυζαντινός τόπος, στήν ἐκθεση αὐτή φωτίζεται ἰδιαίτερα τό βυζαντινό πρόσωπο τῆς Θράκης και μάλιστα τῆς περιοχῆς τοῦ Ἐβρου ἀπ' ὅπου κατάγεται ὁ Ἀηδονίδης. Ἄλλωστε ἡ ἀκτινοβολία τῆς βυζαντινῆς πρωτεύουσας, πού καλύπτει ὅλες τίς πτυχές τῆς θρακικῆς ζωῆς, ἔχει ἀποτυπωθεῖ μέ τρόπο ἐντυπωσιακό στα μεγάλα και ἄγνωστα μνημεῖα τῆς δυτικῆς ὁχθῆς τοῦ Ἐβρου.

Μιά πρώτη, τοπογραφική προσέγγιση, λοιπόν, φιλοδοξεῖ νά εἶναι αὐτή ἡ μικρή ἐκθεση. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐκθεση μέ θέμα «Τοπογραφία Κωνσταντινουπόλεως, Μνημεῖα και Μνήμες» (19 Μαΐου-17 Ἰουνίου '94) και ἔπεται τό βιβλίο «Ταξίδι στή Θράκη» τό φθινόπωρο.

Γιά τήν προετοιμασία τῆς ἐκθέσης «Θρακική Τοπογραφία», συνεργάστηκαν:

Ἡ Μαριάννα Κορομηλά, ἡ Ἥβη Νανοπούλου, ὁ Νίκος Τσοῦχλος, ἡ Εἰρήνη Βοκοτοπούλου, ἡ Σωτηρία Δούνη, ὁ Γιάννης Μιναδάκης, ἡ Γεωργία Καστούμη, ὁ Ἀντώνης Ρήγας, ἡ Εὐή Μακαντάση, ἡ Ἑλίνα Σταματάτου.

Ἀρχεῖακό ὑλικό προσέφεραν:

Ὁ Νίκος Διονυσόπουλος, τό Ἑλληνικό Λογοτεχνικό και Ἱστορικό Ἀρχεῖο (Ε.Λ.Ι.Α.), ὁ Μιχάλης Πατέλης ἀπό τό Σουφλί, ὁ ἐπ. καθηγητής Πάρις Κονόρτας, ὁ Ροῦσος Κούνδουρος, ὁ Κώστας και ἡ Μαρία Καραμαλῆ, ἡ ἐταιρεία Βοσπόρις και ἡ Σούλα Μπόζη.

Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, σχέδια και φωτογραφίες, προέρχεται ἀπό τό βιβλίο τοῦ μελετητῆ Ἀκύλα Μήλλα «Προποντίδα, μιά θάλασσα τῆς Ρωμοσύνης».

Ἐνα μεγάλο μέρος τοῦ φωτογραφικοῦ ὑλικοῦ τῆς δυτικῆς και βόρειας Θράκης ἀνήκει στό Ἀρχεῖο τοῦ «Πανοράματος», φωτογραφίες Ν. Τσοῦχλος 1982-83 και Χαρ. Λουϊζίδης 1993.

Ἐπίσης, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, χρησιμοποιήσαμε τίς δημοσιεύσεις τοῦ Χ. Μπακιρτζῆ, ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀν. Μακεδονίας και Θράκης και τῆς ἱστορικοῦ Κατερίνας Ἀσδραχά, ἡ ὁποία μελετᾷ τή βυζαντινή Θράκη ἀπό τό 1964.

Τήν ἐκθεση χρηματοδότησε ἡ πολιτιστική ἐταιρεία «ΠΑΝΟΡΑΜΑ».

Διάρκεια λειτουργίας 14-28 Ἀπριλίου 1994.

Ἀλεξ. Σούτσου 4, Ἀθήνα 106 71. Τηλέφωνο 3623.098.

Μέσα στην έντυπωσιακή πολυμορφία του χώρου όπου αναπτύχθηκε ο ελληνικός πολιτισμός, ο γεωπολιτικός χαρακτήρας του Βορρά είναι τελείως διάφορος από αυτόν του Νότου.

Η ιστορική Θράκη αποτελεί, όπως και η ιστορική Μακεδονία, μία γεωγραφική-πολιτιστική-οικονομική και ιστορική ενότητα, τεράστια σέ έκταση: από το βόρειο Αίγαίο ως τον Αίμο και από το κέντρο περίπου της Βαλκανικής ως τη Μαύρη Θάλασσα, κυριαρχούν οι εύφορες πεδιάδες που τις διασχίζουν τα μεγάλα θρακικά ποτάμια.

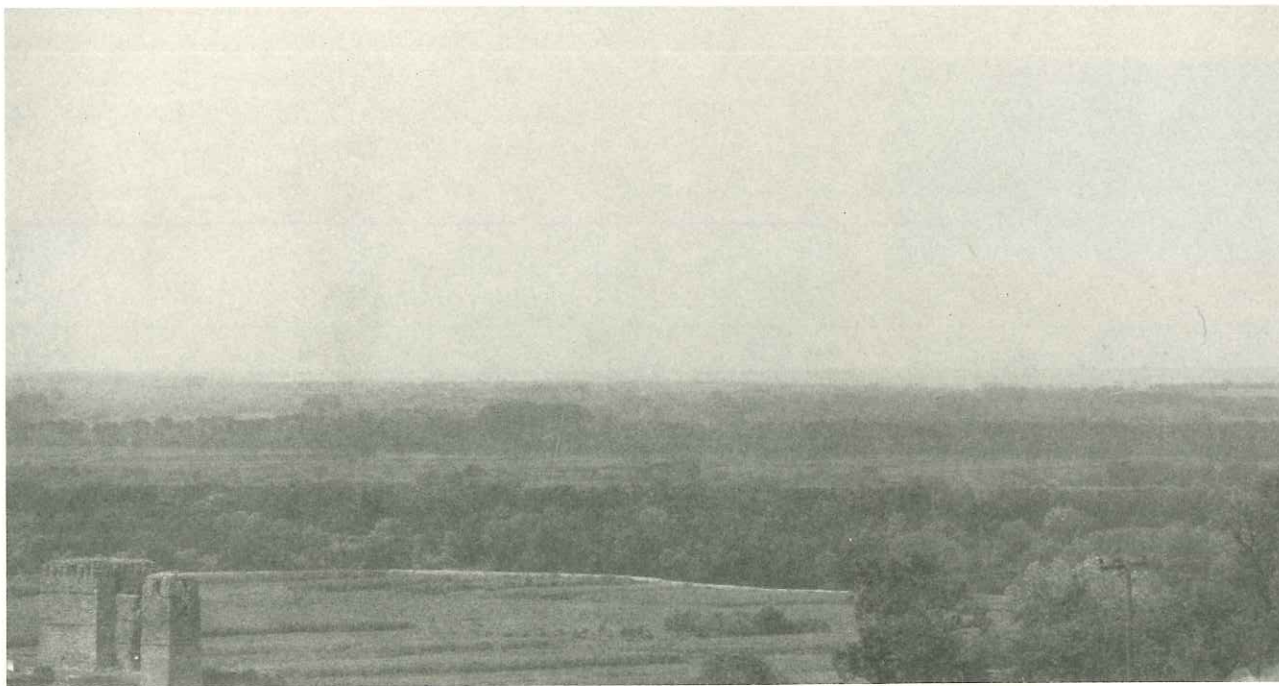
Οι εναλλαγές του τοπίου είναι λίγες, οι μεταβάσεις όμαles. Οι όρεινοί όγκοι είναι απομονωμένοι στίς άκρες της περιφέρειας. Οι διάσπαρτες λοφοσειρές είναι χαμηλές και λιγοστές. Οι πεδινές εκτάσεις διαδέχονται άλλες πεδινές εκτάσεις σπαρμένες μέ δημητριακά. Πεδιάδες έντατικά καλλιεργημένες, χώματα κουρασμένα, μονοκαλλιέργειες, χωράφια σέ άγροανύπαση κι άγροί μέ δυναμικές καλλιέργειες, γή άφράτη, νοτερά καμποχώραφα, έδάφη άκαλλιεργητα κι άμπελώνες έγκαταλελειμμένοι.

Άτέλειωτες έπίπεδες έπιφάνειες που εύνόησαν τίς όδικές έπικοινωνίες, τίς μεταφορές, τό έμπόριο, τήν πολιτιστική ένοποίηση του χώρου. Κανένα φυσικό έμπόδιο δέν προστατεύει τήν πεδιάδα. Όταν φανεί στόν άδειο όρίζοντα ό κουρνιαχτός, τίποτα δέν μπορεϊ νά άνακόψει τήν όρμή τών έπιδρομένων. Ψηλά τείχη περιβάλλουν τίς πεδινές μεγαλουπόλεις· τίς άρχαϊες και τίς βυζαντινές.

Τόπος πλούσιος. Εύλογημένος και άνελέητος. Βαριές καλοκαιρινές βροχές και ξάστερες χειμωνιάτικες νύχτες, όταν ό Έβρος παγώνει κι άκοϋς τόν στρατό του κύρ Ιωάννη Καντακουζηνού νά περνάει τό παγωμένο ποτάμι, κυνηγώντας τή στρατιά του τσάρου Άλεξάνδρου... Χειμώνας του 1343. Δίσεχτοι καιροί.

Πύθιο, στή δυτική όχθη του Έβρου.

Ο τετραόροφος πύργος, που έλέγχει τούς κάμπους, τίς όδικές άρτηρίες και τήν ποταμοπλοία, ήταν τό άπόρθητο καταφύγιο του Ιωάννη Καντακουζηνού, ό όποιος στέφθηκε Αυτοκράτορας στό Διδυμότειχο, τό 1341.

Άλεποχώρι, στήν κοιλάδα τοῦ Ἐρυθροποῦ, στή βόρεια ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, πάνω στά σύνορα τῆς Ἑλλάδας μέ τή Βουλγαρία. Νομός Ἐβρου.
Ο Ἅγιος Ἀθανάσιος, κτίσμα τοῦ 1729.

Ο ἀγιογράφος πού κάλυψε τούς τοίχους τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου μέ τοιχογραφίες συμπλήρωσε τό ἔργο μέ μιά ἐπιγραφή «Δέσις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ξογράφου, προσκυνητοῦ τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐκ χορίου Ὁρτάκιση». Τίποτα ἄλλο. 1729.

Ὁ ποταμός Ἐβρος, «κάλλιστον ποταμῶν» τόν ὀνομάζει ὁ ποιητής Ἀλκαῖος καί «ἀργυρορρύτην» ὁ τραγικός Εὐριπίδης, ἔχει τίς πηγές του στή Ρίλα (βορειοδυτικά τῆς Ροδόπης, στή νότιο Βουλγαρία).

«Ρεῖ μέν γάρ οὗτος ἀπό τῶν περάτων αὐτῆς τῆς Ροδόπης, καί πολλές ποιούμενος ἑλικας καί καμπάς, παραμείβει τήν τε Ἀδριανοῦ (Ἀδριανούπολη), πολλῶν καί ἄλλων εἰς ταυτὸ ποταμῶν συμβεβληκότων καί περί τήν Αἶνον πόλιν ἐκδίδωσιν εἰς τήν θάλασσαν», περιγράφει ἡ Ἄννα Κομνηνή τά 531 χιλιόμετρα τῆς ροῆς του. Ἀπό αὐτά, τά 328 χλμ. διασχίζουν σήμερα τή νότια Βουλγαρία μέ κατεύθυνση ἀπό τά δυτικά πρὸς τά ἀνατολικά καί τά 203 χλμ. ὀριοθετοῦν τό ἑλληνοβουλγαρικό καί τό ἑλληνοτουρκικό σύνορο, μέ κατεύθυνση ἀπό τά βορινά πρὸς τά νότια. Ὁ ποταμός δηλαδή, στό ὕψος τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων, ἀλλάζει πορεία καί στρίβει πρὸς τό Αἰγαῖο, ὅπου σχηματίζει καί τό ἐκτεταμένο του Δέλτα, ἕναν ἀπό τοὺς πιό πλούσιους ὑδροβιότοπους τῆς Εὐρώπης.

Μαρίτσα ὀνομάζουν τόν Ἐβρο οἱ Βούλγαροι — ὀνομασία γνωστή ἀπό τίς βυζαντινές πηγές τοῦ 12ου αἰῶνα. Μέρτις τόν λένε οἱ Τοῦρκοι. Καί οἱ κυριότεροι παραπόταμοί του εἶναι:

ὁ Ἄρδας, ὁ ὁποῖος ἔχει τίς πηγές του στίς ψηλότερες κορφές τῆς βόρειας Ροδόπης, κοντά στό Σμολιάν, καί συναντάει τόν Ἐβρο στό ὕψος τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀφοῦ διασχίζει πρῶτα ἕνα μικρὸ τμήμα τοῦ νομοῦ Ἐβρου, ὅπου καί σχηματίζεται τό εὐφορότερο τρίγωνο τῆς περιοχῆς·

ὁ Ἐρυθροπός ἢ Ἐρυθροπόταμος, ὁ ὁποῖος πηγάζει στή νοτιοανατολική Ροδόπη, κατεβαίνει τό βουνό, δημιουργεῖ μιά ὁμορφη κοιλάδα μέ πολλά χωριά καί χύνεται στόν Ἐβρο στό ὕψος τοῦ Διδυμότειχου, προστατεύοντας τή νότια πλευρά τοῦ τειχισμένου λόφου·

ὁ Τούντζας (ἀρχαιοθρακικός Τόνζος ἢ καί Ἀρισβος), ὁ ὁποῖος κατεβαίνει ἀπό τήν ὀροσειρά τοῦ Αἴμου, διασχίζει κάθετα τή βορειοθρακική πεδιάδα καί συναντάει τόν Ἐβρο στό ὕψος τῆς Ἀδριανουπόλεως

καί **ὁ Ἐργίνης ἢ Ἀγριάνης** (στά τουρκικά Ἐργκενέ), ὁ ὁποῖος διασχίζει τήν πεδιάδα τῆς ἀνατολικῆς Θράκης, δέχεται τά νερά πολλῶν ἄλλων μικρῶν ποταμῶν, ποτίζει τά πλούσια μπουστανία τῆς Μακρᾶς Γέφυρας (Οὐζούν Κιοπρού) καί συναντάει τόν Ἐβρο στό ὕψος περὶ τοῦ τῆς κωμόπολης Κύψελα (τουρκικά Ἰψαλα).

Τρία εἶναι τά συνοριακά φυλάκια κατά μήκος τοῦ Ἐβρου.

Τό νοτιότερο καί πιό πολυσύχναστο εἶναι τῶν Κήπων-Ἰψαλα, ἑλληνοτουρκικά σύνορα. Τό ἐπόμενο εἶναι τῶν Καστανιῶν-Ἐντιρνέ (Ἀδριανούπολις), ὅπου συμβάλλουν ὁ Τούντζας, ὁ Ἄρδας καί ὁ Ἐβρος. Τό τρίτο φυλάκιο εἶναι στό ἑλληνοβουλγαρικό σύνορο, Ὁρμένιο-Σβίλενγκραντ καί ἀνοίξε πρόσφατα, διευκολύνοντας τίς ἐπικοινωνίες πρὸς καί ἀπό τή Βουλγαρία. Ἔτσι ἐπαναλειτούργησε ἡ παλαιά ὁδική ἀρτηρία πού ἀκολουθεῖ τή δυτική ὄχθη τοῦ Ἐβρου καί συνδέει τή Φιλιππούπολη (Πλόβντιβ) μέ τήν Ἀλεξανδρούπολη. Ὁ δρόμος αὐτός εἶχε διανοιχθεῖ τόν 4ο π.Χ. αἰῶνα, γιά νά συνδέσει καί ὁδικά τήν πόλη πού ἱδρυσε ὁ Φίλιππος ὁ Β', βασιλιάς τῆς Μα-

κεδονίας, τό 341 π.Χ., μέ τό λιμάνι τοῦ Δορίσκου στό Αἰγαῖο. Δίπλα στόν δρόμο κυλοῦσε ὁ Ἑβρος, ὁ ὁποῖος ἦταν πλωτός σέ ἓνα μῆκος περίπου 400 χλμ. Ἀπό τή Φιλιππούπολη ὡς τήν Ἀδριανούπολη οἱ μεταφορές καί οἱ συγκοινωνίες γίνονταν μέ μικρά ἱστιοφόρα καί μαοῦνες. Γι' αὐτό ἄλλωστε καί σέ μερικά νομίσματα τῆς Φιλιππουπόλεως, τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἀπεικονίζεται ἄλλοτε μιά πλώρη κι ἄλλοτε ἓνα πλοῖο καί μιά ἀνδρική μορφή. Ἀπό τήν Ἀδριανούπολη ὡς τήν Αἶνο, στίς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ, μποροῦσαν νά κινηθοῦν μεγάλα ἱστιοφόρα —ἀκόμα καί ἀτμόπλοια, στή διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα. Ὅταν ὅμως ἔγινε ἡ σιδηροδρομική γραμμή Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως σταμάτησε ἡ ποταμοπλοῖα καί νεκρώθηκε ἡ ἄλλοτε ζωηρή ἀγορά στό Λιμάν Ἰσκελεσῆ, τήν ποταμόσκαλα τῆς μεγαλούπολης.

Γιά τά συχνά πῆγαινε-ἔλα ἀπό τή μιά ὄχθη στήν ἄλλη, πέρα ἀπό τίς χτιστές γέφυρες πού ὑπῆρχαν καί τίς πρόχειρες ξυλοκατασκευές, οἱ Ἑβρίτες χρησιμοποιοῦσαν λέμβους, πλάβες καί ἐλαφρά πλοιάρια, πού ἀναφέρονται στίς βυζαντινές πηγές ὡς ἀκάτια καί σανδάλια, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος Κομνηνός χρησιμοποίησε ἓνα ἀμφίρουν πλοῖον γιά νά περιεργαστεῖ τό Δέλτα, νά ἐξετάσει τήν κοίτη καί τίς ὄχθες του, ὥστε νά ἐπιλέξει τό μέρος ὅπου θά στρατοπέδευαν οἱ ἄντρες του, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1091.

Σέ μερικά σημεῖα τοῦ ποταμοῦ τά νερά εἶναι πολύ ρηχά, ιδίως στά τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ, καί οἱ Ἑβρίτες πηγαινοέρχονταν μέ τά πόδια ἀπό τή μιά ὄχθη στήν ἄλλη. Ἐκεῖνες τίς ἐποχές, ὅπως κι ὅταν πάγωνε ὁ ποταμός, ἡ ποταμοπλοῖα σταματοῦσε καί πολλά ἐμπορεύματα ἔμεναν στίς ἀποθήκες περιμένοντας νά ἀνέβει ἡ στάθμη. Ἄλλες χρονιές πάλι, οἱ μεγάλες πλημμύρες κατέστρεφαν τίς καλλιέργειες, ἐνῶ οἱ προσχώσεις μετέβαλλαν τή μορφολογία τῆς παρόχθιας ζώνης. Μικροί καί μεγάλοι ἀγροί χάθηκαν μέσα στά νερά, χωριά καί ποταμόσκαλες ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τήν κοίτη, ὁ παραθαλάσσιος Δορίσκος, ὅπως καί ἡ Αἶνος, βρέθηκαν μέσα στήν πεδιάδα, κι ἔμειναν οἱ δέστρες τῶν πλοίων νά θυμίζουν ὅτι κάποτε, στά τέλη ἀκόμα τοῦ περασμένου αἰώνα, ἡ θάλασσα ἔφθανε ὡς ἐκεῖ.

Ὅταν φούσκωνε ὁ Ἑβρος πλημμύριζε τό Σουφλί καί οἱ Σουφλιῶτες κυκλοφοροῦσαν μέ βάρκες πού ἔφερναν ἀπό τό ποτάμι.

Τό 1930, ὅλοι οἱ κάτοικοι δούλεψαν στό ἔργο τῆς διάνοξης τοῦ καναλιοῦ μέ ἀρχηγό τόν δήμαρχο Ν. Παπαναστασίου. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, μέ πρόεδρο τόν Κωστή Παλαμά, ἀπένειμε ἔπαινο στόν προοδευτικό Δῆμο.

Ἀλλά οἱ ἀθηναῖκοι ἔπαινοι δέν ἀρκοῦν...

Σουφλί. Τό νερό σκεπάζει τόν δρόμο καί τίς γραμμές τοῦ τραίνου (Ἀλεξανδρούπολη-Ἀδριανούπολη).

Τότε ἀκόμα ἡ κοινότητα τῶν 14.000 κατοίκων ἦταν ἓνα ἀπό τά σημαντικότερα κέντρα παραγωγῆς κουκουλιῶς καί ἐπεξεργασίας μεταξωτῶν. Πεντακόσιες γυναῖκες δούλευαν στά ἐργοστάσια κι ὅλα τά σπίτια ἐκτρέφαν κουκούλια.

Οἱ περισσότερες μουριές (6.000 στρέμματα) καί 8.000 στρ. καλλιέργειες τοῦ Σουφλιοῦ βρισκόνταν στήν ἀν. ὄχθη τοῦ Ἑβρου (μέχρι τό 1922).

Ἡ Παναγία ἡ Τριφώτισσα, λεπτομέρεια ξυλόγλυπτης εἰκόνας τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων (13ος αἰ.).

Ἔργο ἐξαιρετικῆς ὁμορφιᾶς, φτιαγμένο σέ μεγάλο ἐργαστήριο, φερμένο ἀπό τήν Αἶνον τῆς ἀν. Θράκης, ἔχει τοποθετηθεῖ σήμερα σέ δρύινο εἰκονοστάσι στόν μητροπολιτικό ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Ἀλεξανδρούπολης. Οἱ διαστάσεις τῆς ἀνάγλυφης εἰκόνας εἶναι $1,30 \times 0,79$ καί τά χρώματα, πράσινο σκοῦρο τό μαφόρι τῆς Τριφώτισσας, πορτοκαλόχρωμος ὁ μανδύας τοῦ Βρέφους, διατηροῦνται σέ πολύ καλή κατάσταση.

Ἡ Τριφώτισσα τῆς Αἶνου, μιά ἀπό τίς πιο γλυκές προσφυγοποῦλες Παναγίες, πιστεύεται ὅτι θεραπεύει ἀσθένειες τῶν ματιῶν.

Καθώς ο Έβρος συνδέει τόν αἰγαιακό κόσμο τῆς θάλασσας μέ τόν εὐφορο ἐνδοθρακικό κόσμο τῆς ἀνατολικῆς καί βόρειας πεδιάδας δημιουργώντας ἕναν φυσικό ἄξονα ἐπικοινωνίας, αὐτός ὑπῆρξε ὁ πρῶτος δρόμος γιά τή διείσδυση τῶν θαλασσινῶν Ἑλλήνων στήν ἐνδοχώρα.

Ὁ μύθος λέει ὅτι πρῶτος ὁ Ὀρέστης, γιά νά γλιτώσει ἀπό τήν κατάρα τῶν Ἑρινύων, περιπλανήθηκε στά μέρη τοῦ Έβρου ὥσπου ἔφτασε στή συμβολή τοῦ ποταμοῦ μέ τόν Ἄρδα καί τόν Τούντζα καί λούστηκε στό τριπόταμο γιά νά ἐξαγνισθεῖ.

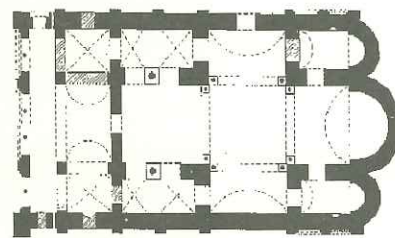
Ἐκεῖ ἔκτισε τήν Ὀρεστιάδα, ἡ ὁποία τόν καιρό τοῦ Ἀδριανοῦ ἔγινε μεγάλη πόλις καί μετονομάστηκε σέ Ἀδριανούπολη.

Ὁ μύθος, πού ἀπηχεῖ ἴσως τίς τολμηρές προσπάθειες τῶν Μυκηναίων ἢ καί τῶν νοτιοελλαδιτῶν τῆς Γεωμετρικῆς ἐποχῆς νά φτιάξουν ἐμπορικούς σταθμούς στό ἐσωτερικό τῆς Θράκης, διατηρήθηκε ζωντανός ἀκόμα καί στά βυζαντινά χρόνια. «Τό πρῖν μικρόν πολίχνιον κλήσιν Ὀρεστιάδα, ὁ Ἀγαμέμνωνος υἱός πρῖν ἔγειρεν Ὀρέστης· ἐκεῖ λουσθεῖς γάρ ποταμοῖς ἰάθη τῆς μανίας», γράφει ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, θέλοντας νά τονίσει τήν ἀρχαιότητα τῆς Ἀδριανουπόλεως καί νά συνδέσει τήν πόλη μέ τόν ὁμηρικό κόσμο, ὅπως τό συνήθιζαν σέ πάρα πολλές περιπτώσεις οἱ Βυζαντινοί.

Πάντως ἡ ἀρχαιότερη ἀπό τίς παρόχθιες πολιτείες εἶναι ἡ Αἶνος (σήμερα Ἐνέζ), ποταμόσκαλα καί λιμάνι στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ Δέλτα.

Αἰολεῖς ἔποικοι ἀπό τή Μυτιλήνη ἢ τή Μήθυμνα ἢ ἴσως τή μικρασιατική Κύμη, θεμελίωσαν τήν Αἶνο στίς ἀρχές τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνα. «Ἐν δέ τῇ ἐκβολῇ τοῦ Έβρου διστόμου ὄντος πόλις Αἶνος», γράφει χαρακτηριστικά ὁ Στέφανος Βυζάντιος γιά τά δυό λιμάνια τῆς ἀμφιπρόσωπης πόλεως. Ἀπό δῶ λοιπόν μῆκαν τά πρῶτα κωπήλατα ἰστιοφόρα στόν Έβρο στή διάρκεια τῆς πρώιμης Ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς καί ἡ Αἶνος ὑπῆρξε ἕνα ἀπό τά σημαντικότερα λιμάνια τῆς Θράκης γιά εἴκοσι ἑξί αἰῶνες.

Ὅταν ὅμως οἱ προσχώσεις ἔκλεισαν τόν θαλάσσιο ὄρμο μπροστά ἀπό τό ἐξώκαστρο καί ἡ βορινή ποταμόσκαλα βούλιαξε στό ἔλος, οἱ Αἰνίτες ἀρχισαν νά ἐγκαταλείπουν τήν πόλη τους. Οἱ περισσότεροι πέρασαν ἀπέναντι, στή δυτική πλευρά τῶν ἐκβολῶν τοῦ ἐβρίτικου Δέλτα καί, μαζί μέ ἄλλους Θρακιῶτες, ἔφτιαξαν τήν Ἀλεξανδρούπολη, μιά νέα πόλη γύρω ἀπό τόν σιδηροδρομικό σταθμό τοῦ Δεδεαγάτς. Λίγα χρόνια ἀργότερα, ὅταν διατάχθηκαν οἱ 600.000 Ἕλληνες νά ἐκκενώσουν ὁλόκληρη τήν ἀνατολική Θράκη (μέ ἐξαίρεση τήν περιφέρεια Κωνσταντινουπόλεως), ἡ Αἶνος ρήμαξε. Τήν ἐφαγαν τά τέλματα καί τήν καταδίκασαν σέ πλήρη ἀπομόνωση οἱ στρατιωτικές ἀνάγκες τῆς τουρκικῆς μεθορίου. Μόνον μέ εἰδική ἄδεια μπορεῖ κάποιος νά περιηγηθεῖ τά ἐρεῖπια καί νά φθάσει ὡς τήν πελώρια ἐκκλησία τῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν (Ἀγία Σοφία ἢ Παναγία) ἡ ὁποία λειτούργησε σάν τζαμί μέχρι τό 1962. Ἀλλά τό κτίσμα κατέρρευσε σταδιακά στή διάρκεια τῆς ἐπόμενης εἰκοσαετίας κι ἔμεινε πιά μόνον ὁ νότιος τοῖχος ὀρθίος.

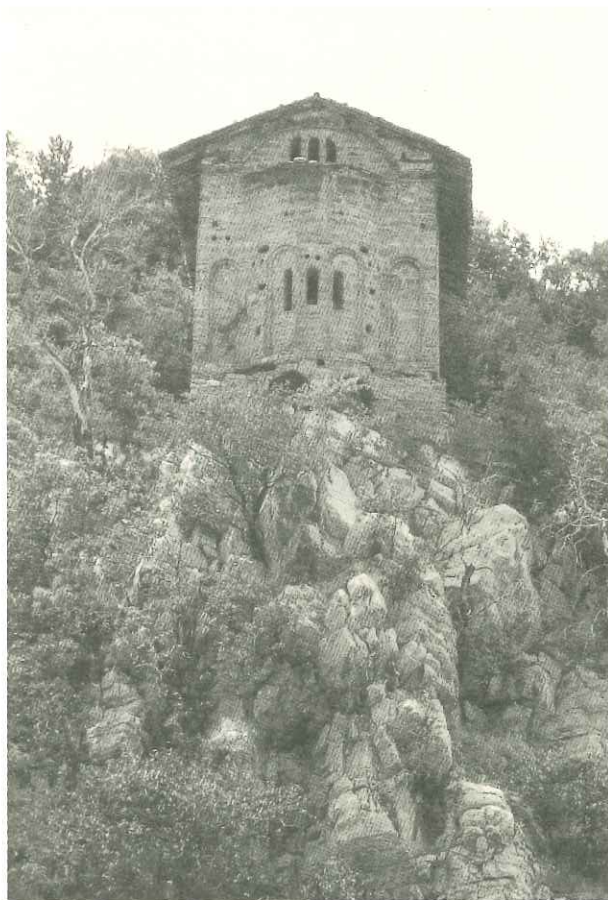

Βυζαντινὴ Αἶνος (ἀν. Θράκη).

Κάτοψη τῆς κομνηνείας ἐκκλησίας τῆς ἀφιερωμένης στήν Ἀγία Σοφία ἢ τήν Παναγία (38 μ. × 21 μ.). Τό κτίσμα, πού κατέρρευσε πρῖν ἀπό δύο δεκαετίες, θεωρεῖται ἕνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους ναοὺς τοῦ 12ου αἰῶνα.

Ἡ ἀκρόπολις τῆς βυζαντινῆς Ξάνθειας ἐλέγχει τὰ ὄρεινά μονοπάτια τῆς Ροδόπης καί τόν δρόμο στό βάθος τῆς ρεματιᾶς πού ὁδηγεῖ στή βόρεια Θράκη. Στή βορινή εἴσοδο οἱ Βυζαντινοί ἐκτίσαν τή Στενήμαχο (σήμερα Ἀσένοβγκραντ), μιά καθαρά ἐλληνική πολιτεία μέχρι τήν προσάρτηση τῆς περιοχῆς στό Πριγκιπάτο τῆς Βουλγαρίας, τό 1885. Ὁ βυζαντινός Ἅγιος Ἰωάννης εἶναι μιά ἀπό τίς παλαιότερες ἐκκλησίες τῆς Στενήμαχου.

Στά δυτικά τοῦ Ἑβρου κατηφορίζουν ὁμαλά οἱ πλαγιές τῆς Ροδόπης. Ἡ ὄροσειρά πού ἐκτείνεται μεταξύ Ἑβρου καί Νέστου εἶναι ὁ κυριότερος ὄρεινός ὄγκος τῆς ἱστορικῆς Θράκης. Τά υπόλοιπα βουνά τῆς εἶναι μικρά καί ἀπομονωμένα: ὁ Ἰσμαρος στήν αἰγαιακή Μαρώνεια, οἱ χαμηλοὶ λόφοι κατά μήκος τῆς Προποντίδας πού καταλήγουν στή Θρακική Χερσόνησο καί σχηματίζουν τό στενό τῶν Δαρδανελλίων, τό Ἱερό Ὄρος στή Ραιδεστό (ἢ Καλογεροβούνι), τὰ ὑψώματα τῆς Τσατάλτζας καί ἡ λοφοσειρά τῆς Στράντζας ἢ Μικρός Αἶμος (σήμερα Γιλντίζ Νταγκλαρί) στά μαυροθαλασσίτικα παράλια. Στά δάση τῆς Στράντζας ζοῦσαν οἱ ἔνθεοι πυροβάτες, οἱ Ἀναστενάρηδες, καί λίγο νοτιότερα, οἱ ἡμιορεινοί ἀμπελῶνες περιέβαλλαν τόν λόφο τῆς Βιζύης (σήμερα Βίζε).

Οἱ νότιες βουνοπλαγιές τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Ροδόπης ἀντικρίζουν τό Αἰγαῖο, τή Θάσο καί τή Σαμοθράκη κι ἀκολουθοῦν ἕναν παράλληλο πρὸς τήν παραλία ἄξονα, μέ κατεύθυνση ἀπό τὰ δυτικά πρὸς τὰ ἀνατολικά. Ἀνάμεσα στήν παραθαλάσσια ζώνη καί τὰ ριζά τοῦ βουνοῦ, ἀπλώνεται ἡ πεδιάδα τῆς δυτικῆς Θράκης, ἡ ὁποία καλύπτει τό μεγαλύτερο μέρος τῶν νομῶν Ξάνθης καί Ροδόπης. Τά ἐλληνοβουλγαρικά σύνορα ἐδῶ ἀκολουθοῦν τήν κορυφογραμμή. Οἱ βόρειες βουνοπλαγιές ἀντικρίζουν τήν μακρύτερη πεδιάδα τῆς βόρειας Θράκης πού φθάνει ὡς τή Μαύρη Θάλασσα.

Ἡ πεδιάδα τῆς βόρειας Θράκης ἐκτείνεται μεταξύ δύο ὀροσειρῶν: τοῦ Αἵμου ἢ Μπαλκάν στά βορινά καί τῆς Ροδόπης στά νότια. Τό πλάτος τῆς εἶναι γύρω στά 40 χλμ., τό μήκος τῆς 160 χλμ. καί ἡ ἐπιφάνειά τῆς εἶναι 6.034 τετρ. χλμ. Ὁ ἄνω Ἑβρος διασχίζει ἕνα μεγάλο μέρος τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς (τά ἄνω τοῦ Ἑβρου, ὀνομάζει ὁ βυζαντινός Γεώργιος Ἀκροπολίτης τήν πεδιάδα γύρω ἀπό τή Φιλιππούπολη-Πλόβντιβ καί τή Βερόη-Στάρα Ζαγορά, ἐνῶ τό εὐφορο κομμάτι μεταξύ Στενήμαχου καί Ἀδριανουπόλεως, πού τό διασχίζει ὁ Ἄρδας, οἱ Βυζαντινοί τό ὀνόμαζαν *Μακρολιβάδα*).

Ἡ Ροδόπη λοιπόν μοιάζει νά χωρίζει τήν πεδινή ἐνδοχώρα τῆς βόρειας Θράκης ἀπό τήν παραθαλάσσια πεδιάδα τῆς δυτικῆς Θράκης. Ὅμως παρὰ τήν πολιτιστική ἀπομόνωση τῶν ὀρεσίβιων πληθυσμῶν, μέσα ἀπό τά φαράγγια, ἀκολουθώντας τίς κοίτες τῶν χειμάρρων καί τῶν ποταμῶν ἢ τά δασικά μονοπάτια, ὑπῆρχε ἕνα συνεχές πῆγαινε-ἔλα. Οἱ βουνίσιοι κατέβαζαν τά κτηνοτροφικά προϊόντα στά ἀστικά κέντρα, ὅπου βρισκόνταν οἱ μεγάλες μονάδες ἐπεξεργασίας καί μεταποίησης, τά ὑφαντουργεῖα, τά βαφεῖα, τά ραφτάδικα, οἱ ἀποθήκες ξυλείας καί οἱ ἀγορές τροφίμων. Στίς πεδινές πολιτεῖες γίνονταν οἱ ἐμποροπανηγύρεις καί ζωοπανηγύρεις πού συνδυάζονταν μέ τίς θρησκευτικές γιορτές.

Πεξοί, καβαλάρηδες καί φορτωμένα ζῶα ἀνεβοκατέβαιναν τό βουνό γιά νά πᾶνε ἀπό τά μέρη τῆς Εἰρήνης καί τῆς Κομοτηνῆς στή Στενήμαχο κι ἀπό κεῖ στή Φιλιππούπολη. Δεκάδες γεφύρια, βυζαντινά καί νεότερα, φανερώνουν τήν ἀλλοτινή πυκνότητα τῶν ἐσωτερικῶν δρομολογίων. Γι' αὐτό καί σέ ὅλες τίς ὀρεινές διαβάσεις ὑπάρχουν βυζαντινά κάστρα, τά ὁποῖα, μαζί μέ τά μεγάλα μοναστηριακά συγκροτήματα, φρουροῦσαν τά περάσματα καί ἔλεγχαν τή ζωή τῶν ἐγκατεστημένων κτηνοτροφικῶν πληθυσμῶν.

Πέρα ἀπό αὐτή τή συνεχή κίνηση ὑπῆρχε καί ἡ ἐποχιακή μετακίνηση τῶν ἡμινομάδων βοσκῶν τῆς Θράκης.

Κάθε χρόνο τά ποίμνια ἐγκατέλειπαν τίς πεδιάδες καί, μετά τό Πάσχα, ἀνηφόριζαν κατά τά χλοερὰ βοσκοτόπια τῆς ἐσωτερικῆς Ροδόπης. Ἑκατομύρια κοπάδια ἔπαιρναν τά μονοπάτια. Κι ἔχουν νά λένε, γιά τοὺς παλαιούς καλοὺς καιροὺς, πρὶν διχοτομηθεῖ καί τριχοτομηθεῖ ἡ Θράκη, ὅτι ὅταν ἔφταναν οἱ πρῶτοι Σαρακατσαναῖοι μέ τοὺς μπροστάρηδες κριοὺς στίς κορφές, τό τελευταῖο κοπάδι στό τέλος τῆς μακριᾶς γραμμῆς βρισκόταν ἀκόμα στόν Εὐξεῖνο.

Σαρακατσάνηδες καί Βλάχοι ἦταν οἱ περισσότεροί τσελιγκάδες, ἐνῶ πολλοί ἀπό τοὺς ἀγελαδάρηδες ἦταν Πομάκοι. Σήμερα, ἕνας ἀπό τοὺς πιό μεγάλους τσελιγκες τῆς Ροδόπης, ὁ Ἀλέκος Καλανταρίδης, πρόσφυγας ἀπό τήν Καππαδοκία, ζεῖ μέ τήν οἰκογένειά του στά ὀρεινά τῆς ἐπαρχίας Σταυρουπόλεως, τοῦ νομοῦ Εἰρήνης, καί κάθε καλοκαίρι ἀνεβαίνει μέ τό ἄλογο στά παραμεθόρια βοσκοτόπια.

Τό φαράγγι πού συνδέει τή Στενήμαχο μέ τήν Εἰρήνη, διασχίζει ἐγκάρσια τή Ροδόπη. Τη βορινή εἰσοδὸ τοῦ φρουρεῖ ἡ Μονὴ τῆς Παναγίας τῆς Πετριτζονίτισσας (Μπάτσκοβο). Τήν ἱδρυσε τό 1083 ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ἀξιωματοῦχος τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καί ἐπιστήθιος φίλος τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου Κομνηνοῦ καί τήν προίκισε μέ κτήματα πού ἔφταναν ὡς τήν πεδιάδα τῆς Εἰρήνης. Ἡ Μονὴ ἀνακαινίστηκε, τό 1604, ἀπό τόν μητροπολίτη Φιλίππουπόλεως Δανιὴλ καί ἡ ἀγιογράφηση τοῦ καθολικοῦ ἐγίνε τό 1643, μέ ἔξοδα δύο κωνσταντινοπολιτῶν ἀρχόντων.

Περπιρούνα πιρπατεῖ,
τοῦ Θεοῦ παρακαλεῖ:
— Βρέξι, Κύργιε, μιά βρουχή,
νά βραχοῦν οἱ τσιούμπανοι,
τσιούμπανοι, γιαλάδαροι,
μὶ τά πρόβατά τ'ς μαζί
κί μὶ τά γιαλάδια τους
κί μὶ τά βουβάλια τους.
Βρέξι, Κύργιε, δυνὸ νιρά
νά καρπίσουν τά σπαρτά,
νά 'χουμι τρανή σουδειά.
ν-Ὅσις τρύπις στό δυρμόν'
τόσις θημουινές στ' ἁλών'
ν-Ὅσα φύλλα στά κλαδιά,
τόσο βιός στ' ἀφεντικά.
Καλή σοδειά
καί καλὸ μπερεκέτ'.

Η Θρακική Χερσόνησος, ένας μακρύτατος λαιμός κατά μήκος του Έλλήσποντου, υπήρξε ανέκαθεν ένα από τα στρατηγικά σημεία της ύφης.

Τό νοτιότερο άκρο της εύρωπαϊκής ήπειρου έλέγχει τό πέρασμα από την Άσία στην Εύρώπη και από την Εύρώπη στην Άσία, γιατί τά Στενά μπορούν εύκολα νά γίνουν ή «γέφυρα» ανάμεσα στίς δύο ήπειρους. Παράλληλα όμως έλέγχει και τή θαλάσσια όδό από τή Μεσόγειο στόν Εύξεινο κι από τόν Εύξεινο στή Μεσόγειο.

Από εδώ πέρασαν οί λαοί και οί στρατοί πού άλλαξαν κατά καιρούς τήν πορεία της ιστορίας και από δώ πέρασαν τά έμπορικά και τά πολεμικά πλοία πού μετέβαλαν τή φυσιογνωμία περιοχών ολόκληρων.

Τό πυκνό δίκτυο τών έλληνικών πόλεων πού ιδρύθηκαν σέ αυτή τή στενότετη λουρίδα της θρακικής γής άρχισε νά δημιουργείται τό 660 π.Χ. Οί πρώτες εγκαταστάσεις ήταν αιολικές και ιωνικές και ό ένας οικισμός θεμελιωνόταν δίπλα σχεδόν στόν άλλο, σέ απόσταση 3-5 ή 10 χιλιόμετρα μεταξύ τους: Καρδία, Άλωπεκόννησος, Ίδη, Άραπλος, Μάδυτος, Σηστός «έπί του στόματος της Προποντίδος».

Στήν ανατολική πλευρά τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἑβρου, τό βόρειο Αἰγαῖο εἰσχωρεῖ στή θρακική πεδιάδα δημιουργώντας τόν Μέλανα κόλπο (Σάρος κορφεζί σήμερα). Ἀπό κεῖ ξεκινάει μιὰ στενότατη λουρίδα γῆς, πού ὀνομάζεται **Θρακική Χερσόνησος** ἢ καί Ἑλλησποντία Χερσόνησος.

Αὕτῃ ἡ χαμηλή καί μακρύτατη λοφοσειρά, μήκους 110 χλμ. περίπου, παρεμβάλλεται ἀνάμεσα στό Αἰγαῖο καί τήν Προποντίδα, καί καθῶς τείνει νά ἐνωθεῖ μέ τήν ἀπέναντι μικρασιατική ἀκτή, ἀφήνει νά διανοιχθεῖ τό θαλάσσιο στενό τῶν Δαρδανελλίων. **Ἑλλησποντο** ὀνόμαζαν οἱ Ἕλληνες τό ἐπικίνδυνο αὐτό πέρασμα πού τό σαρώνουν οἱ ἄνεμοι, γιατί στήν αἰγαιακή εἴσοδό του πνίγηκε ἡ Ἑλλη, πετώντας μέ τό χρυσόμαλλο κριάρι πρὸς τόν Εὐξείνιο.

Τά πέντα νησιά πού βρίσκονται γύρω ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ στενοῦ, στά νερά τοῦ βορειοανατολικοῦ Αἰγαίου, συγκροτοῦν τίς **Θρακικές Σποράδες**. Εἶναι ἡ Σαμοθράκη, ἡ Ἴμβρος καί ἡ Τένεδος, ἡ Λήμνος καί, λίγο δυτικότερα, ὁ μικρός Ἄη Στράτης. Τό Θρακικό Ἀρχιπέλαγος, ἓνας νησιωτικός μικρόκοσμος δεμένος μέ τήν αἰγαιακή καί τήν προποντιακή Θράκη, τό Αἰγαῖο πέλαγος καί τή μικρασιατική Τρωάδα, ἀλλά καί μέ τή μοναστηριακή πολιτεία τοῦ Ἁγίου Ὁρους πού διατηροῦσε μεγάλα κτήματα καί μετόχια στά νησιά, διχοτομήθηκε τό 1923, ὅταν ἡ Ἴμβρος (223 τετρ. χλμ.) καί ἡ Τένεδος (36 τετρ. χλμ.) κατακυρώθηκαν στήν Τουρκία.

Ἡ Θρακική Χερσόνησος, ἐξαιτίας τῆς στρατηγικῆς σημασίας τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησποντου, ὑπῆρξε ἓνας ἀπό τούς κυριότερους στόχους τῶν αἰγαιοπελαγιτῶν ἐποίκων, πού ξεκίνησαν μέ τά καράβια τους γιά νά ἐξερευνήσουν τήν Προποντίδα (Θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ) καί, περνώντας τόν Βόσπορο, νά φτάσουν ὡς τίς ἄκρες τοῦ Εὐξείνιου Πόντου (Μαύρη Θάλασσα). Τό μεταναστευτικό αὐτό κίνημα ἔχει τήν ἀφετηρία του στά μεγάλα ταξίδια πού ἔκαναν οἱ Μυκηναῖοι, στή διάρκεια τοῦ 13ου-12ου π.Χ. αἰῶνα.

Ἀλλά οἱ ἀρχαιότερες πόλεις στά θρακικά παράλια θεμελιώθηκαν στή διάρκεια τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνα.

Ἀπό τόν καιρό τοῦ Τρωικοῦ Πολέμου (στίς ἀρχές τοῦ 12ου π.Χ. αἰ.) ὡς τή ναυμαχία στό ἀκρωτήριο τῆς Ἑλλης στή διάρκεια τοῦ Α΄ Βαλκανικοῦ πολέμου (τόν Δεκέμβριο τοῦ 1912) καί τήν πανωλεθρία τῶν ἀγγλογαλλικῶν δυνάμεων στή διάρκεια τοῦ Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (τό 1915), τά πολεμικά γεγονότα πού διαδραματίστηκαν ἐδῶ, στό πέρασμα 3100 χρόνων, φανερώουν καί τήν ὕψιστη στρατηγική σημασία τοῦ περάσματος:

480 π.Χ. Διάβαση ἀπό τήν Ἀσία στήν Εὐρώπη τῆς περσικῆς στρατιᾶς τοῦ Ξέρξη (πλωτή γέφυρα 674 πλοίων) ἀπό τή μικρασιατική Ἀβυδο στή θρακική Σηστό.

405 π.Χ. Πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων στούς Αἰγός Ποταμούς, μιὰ ρεματιά τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, κοντά στή Μάδυτο, τήν τελευταία χρονιά τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου.

334 π.Χ. Διάβαση ἀπό τήν Εὐρώπη (Σηστός) στήν Ἀσία (Ἀβυδος), τῆς ἐλληνικῆς στρατιᾶς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

280-70 π.Χ. Ἡ κάθοδος τῶν Γαλατῶν καί Κελτῶν πού κατέβηκαν

Καῖμα στήν Τένεδο, λίγο πρὶν ἀπό τό 1923.

Ἡ Τένεδος ἀπέχει 3 μίλια ἀπό τήν Τρωάδα καί 12 μ. ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ Ἑλλησποντου.

Λόγω τῆς κυρίαρχης θέσης της χρησιμοποιήθηκε ὡς ναυτική βάση σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ἀρχαιότητος, ἐνῶ κατά τή Βυζαντινὴ περίοδο τό νησί, μέ τίς τεράστιες σιταποθήκες πού ἔχτισε ὁ Ἰουστινιανός, ἐξυπηρετοῦσε τά σιτοκάραβα πού πῆγαιναν στᾶρι στήν Κωνσταντινούπολη: ξεφόρτωναν ἐδῶ, γιά νά μὴν καθυστερήσουν περιμένοντας νά καταλαγιάσουν οἱ ἄνεμοι στόν Ἑλλησποντο καί σαπίσει τό φορτίο.

Ἡ ἀμφιπρόσωπη μορφή τοῦ ἥρωα-οἰκιστῆ Τέννητα στά ἀρχαῖα νομίσματά της, θυμίζει τή διπλή ὄψη τοῦ νησιοῦ: ἡ μιὰ ἀντικρίζει τήν Ἀνατολή καί ἡ ἄλλη τή Δύση.

Σύμφωνα με τούς Ἐκκλησιαστικούς Καταλόγους τοῦ 1910-11, στίς μικρές ἐπαρχιακές περιφέρειες «καζάδες» τῆς Χερσονήσου καί ὡς τίς παρυφές τῆς Ραιδεστοῦ ζοῦσαν:

Καλλίπολις 17.869 Ἕλληνες, 11.487 Μωαμεθανοί, 1.250 Ἀρμένιοι, 1.850 Ἑβραῖοι. Μάδυτος 8.967 Ἕλληνες, 5.252 Μωαμεθανοί, 30 Ἀρμένιοι.

Μυριόφυτον 19.206 Ἕλληνες, 1.569 Μωαμεθανοί.

Περίστασις 12.046 Ἕλληνες, 2.935 Μωαμεθανοί.

Ἐνῶ τό σύνολο τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὀθωμανικῆς διοίκησης Ραιδεστοῦ (Τεκίρ Ντάγκ) ἔφθανε τίς 117.600 ψυχές (ἀπογραφή τοῦ 1878) καί περισσότερο ἀπό τό 50% τῆς γῆς ἀνῆκε σέ Ἕλληνες ἰδιοκτῆτες.

ἀπό τή δυτική Εὐρώπη στή Θράκη καί πέρασαν στή Μικρασία (-Πέργαμος, Ἄγκυρα).

330 μ.Χ. Μέ τή μεταφορά τῆς πρωτεύουσας τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀπό τίς ὄχθες τοῦ Τίβερη στίς ἀκτές τῆς Προποντίδας, τά Στενά γίνονται **ἡ πύλη τῆς Κωνσταντινουπόλεως**. Οἱ Βυζαντινοί ὁχύρωσαν μέ ἰσχυρά τείχη τίς παράλιες πόλεις —κυρίως τῆς θρακικῆς ἀκτῆς πού ἔχει πολλούς λόφους— καί ἐνίσχυσαν μέ καστρομονάστηρα τό παραθαλάσσιο μέτωπο ὡς τό Ἱερό Ὅρος τῆς Ραιδεστοῦ.

1203, Ἰούνιος. Οἱ Σταυροφόροι περνοῦν τά Στενά καί κατευθύνονται μέ τά πλοῖα τῶν Βενετῶν πρός τή βυζαντινή πρωτεύουσα.

«Τότε ξεκίνησαν ἀπ' τό λιμάνι τῆς Ἀβύδου ὅλοι μαζί· νά μπορούσατε νά δεῖτε ἀνθισμένο τό στενό, ἔτσι ὅπως ἀνέβαιναν τά μεταγωγικά καί τά ἱππαγωγά καί ἦταν θαυμάσιο νά βλέπετε αὐτή τήν ὁμορφιά. Καί ἔτσι ἐπλευσαν μέχρι πού φτάσανε στόν Ἅγιο Στέφανο, ἓνα μοναστήρι τρεῖς λεῦγες μακριά ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Τώρα μπορείτε νά μάθετε πῶς κοίταζαν ἐπίμονα τήν Κωνσταντινούπολη κεῖνοι πού δέν τήν εἶχαν δεῖ ποτέ· γιατί δέ μπορούσαν νά σκεφτοῦν πῶς μπορεῖ νά ὑπάρχει σ' ὅλον τόν κόσμο μιά τόσο πλούσια πόλη καί κανεῖς δέ θά τό πίστευε ἄν δέν τό 'βλεπε μέ τά μάτια του».

Γοδεφρείδου Βιλλαρδουίνου, Ἡ Κατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης

1353. Οἱ Ὀθωμανοί περνοῦν ἀπό τήν Ἀσία στήν Εὐρώπη καί τό 1354 καταλαμβάνουν τό κάστρο τῆς Καλλίπολης, σέ ἓνα ἀπό τά στενότερα σημεῖα τοῦ Στενοῦ. Ἡ Θρακική Χερσόνησος εἶναι ἡ πρώτη τους εὐρωπαϊκή κτήση. Ὅταν 99 χρόνια ἀργότερα κατακτοῦν τήν Πόλη, θά ξαναχτίσουν τά βυζαντινά κάστρα στά Δαρδανέλλια γιά νά περιφρουρήσουν τήν πρωτεύουσά τους. Παρ' ὅλα αὐτά ὁ ἑλληνικός πληθυσμός ἐξακολουθεῖ νά κυριαρχεῖ στή Θρακική Χερσόνησο, ὅπως καί σέ ὁλόκληρη τήν ἀνατολική Θράκη, μέχρι τό 1922.

Ἀπό τό Αἰγαῖο στήν Προποντίδα, οἱ παράλιες πολιτεῖες στό στενό τῶν Δαρδανελίων: Σηπτός, Ἄβυδος, Καλλίπολη, Δαρδανέλλια καί, στό βάθος τῆς φιλικῆς θαλασσινῆς ἀγκαλιᾶς, ἡ Κωνσταντινούπολη, στό ἀνατολικότερο ἄκρο τῆς θρακικῆς γῆς (γύρω στά 1600).

Κόκκινη κλωστή δεμένη...

Καλπάζουν τά ατίθασα θρακικά ἄλογα, τά ξακουστά γιά τήν ὀμορφιά καί τήν ἀντοχή τους. Βυζαντινοί αὐτοκράτορες τά ὀδηγοῦν σέ νικηφόρες μάχες. Δοξασμένοι ἄρματηλάτες τά χαλιναγωγοῦν στούς ἵπποδρόμους τῶν ρωμαϊκῶν μεγαλουπόλεων. Ἐξαίρετοι κυνηγοί τά κεντρίζουν, γιά νά ξεχυθοῦν πίσω ἀπό τά θηράματα.

Καλπάζουν τά πολεμικά ἄλογα στίς χρυσαφένιες πεδιάδες κι ὀρθώνονται ἀφρισμένα μπροστά στούς ἄντρες τοῦ πολυμήχανου Ὀδυσσεά, ἀναγκάζοντάς τους νά ἐπιστρέψουν στά καράβια τους καί νά μὴν ξαναπλησιάσουν τή Μαρώνεια. Τρέχουν τά περήφανα ἄλογα τοῦ βασιλιᾶ Διομήδη. Σταματοῦν στά Ἀβδηρα τόν Ἡρακλῆ, διασχίζουν τόν χρόνο καί φέρνουν πίσω τούς καιρούς τούς γεμάτους μνημέσ ἀπό τήν πρῶμη ἐποχή τοῦ Σιδήρου...

Ἡ «πολύδωρος» ἀρχαία Θράκη

Χωρισμένοι σέ μικρά βασίλεια πού ἐκτείνονταν ἀπό τό βόρειο Αἰγαῖο μέχρι τόν Εὐξείνιο Πόντο καί τίς παραδουνάβιες χῶρες, οἱ ἀρχαῖοι Θράκες δέν κατεῖχαν μόνον τό μεγαλύτερο τμῆμα τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἀλλά καί μιά ἀπό τίς πλουσιότερες περιοχές τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Γιά αὐτό καί ἦταν αὐτάρκεις. Ἡ «εὐκαρπος», «ἀμπελόεσσα» καί «ἵπποτρόφος» Θράκη, μέ τά πολύτιμα μέταλλα καί τά ἀπέραντα δάση, τά χλοερά βοσκοτόπια καί τά μεγάλα πλωτά ποτάμια, τούς παρεῖχε ὅ,τι ἔλειπε ἀπό τήν ἀνυδρη καί κατακερματισμένη γῆ τοῦ Νότου. Ἐκεῖ, ἡ ἔλλειψη πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν ἐσπρωξε τούς ἀνθρώπους στή θάλασσα· διέπλασε ἄξιους ναυτικούς καί ἱκανούς ἐμπόρους. Ἐδῶ, τά χρυσοφόρα ἐδάφη ἔδωσαν τούς ἀνθρώπους μέ τόν τόπο καί τούς κράτησαν μακριά ἀπό τή θάλασσα καί τά βάσανά της.

Ἀλλά ὁ κυρίαρχος ἀγροτοκτηνοτροφικός χαρακτήρας τοῦ θρακικοῦ πολιτισμοῦ καί ἡ διατήρηση πανάρχαιων παραδόσεων, δέν ἐμπόδισαν τόν μυθικό Ὀρφέα νά λάβει μέρος στήν Ἀργοναυτική Ἐκστρατεία. Στήν πρώτη αὐτή πανελλήνια θαλασσινή ἐπιχείρηση, ὁ θρακιώτης μύστης, πού κατεῖχε τήν τέχνη τῆς μουσικῆς, μέ τήν πεντάχορδη λύρα του ἐμψύχωνε τούς ἥρωες, γαλήνευε τά πνεύματα καί ἡμέρευε ἀκόμα καί τά ἄγρια θηρία. Οἱ εὐεργετικές ιδιότητες τῆς μουσικῆς ἐξόργιζαν ὅμως τίς Μαινάδες πού, πιστές στόν Διόνυσσο, ὀργάνωναν ἄγριες τελετές στά θρακικά δρυοδάση. Ἔτσι, στό τέλος μιᾶς ξέφρενης γιορτῆς ἔπεσαν πάνω στόν Ὀρφέα, τόν κατασπάραξαν καί πέταξαν τό κεφάλι του στή θάλασσα. Ἡ ὀρφική λατρεία διαδόθηκε ἔκτοτε σέ ὅλον τόν αἰγαιακό κόσμο καί μαζί της ἡ καλλιέργεια τῆς μουσικῆς, τῆς ποίησης καί τοῦ χοροῦ.

Ἡ μουσική καί οἱ Μοῦσες λοιπόν, τό μέτρο καί ἡ χάρη, δηλαδή ἡ

Πῆλινο προσωπεῖο τοῦ θεοῦ Διονύσου, 4ος π.Χ. αἰ., ἀπό τή Μαρώνεια. Ἀρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνῆς.

Αρχαϊκός κοῦρος με πτυχωτό ένδυμα, από τήν περιοχή τής Ραιδεστοῦ.

Ανήκε στήν τοπική συλλογή τής Φιλεκπαιδευτικῆς Εταιρείας καί μεταφέρθηκε από τούς ανατολικοθρακιώτες πρόσφυγες, μαζί μέ τά Άγια τῶν Αγίων, τόν Οκτώβριο τοῦ 1922. Εἶναι ἓνα από τά ἐλάχιστα δείγματα ἀρχαιοελληνικῆς τέχνης πού βρίσκεται σέ ἑλληνικό μουσεῖο καί προέρχεται από ἑλληνική ἐστία ἐκτός τῶν συνόρων. Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

ἀπολλώνεια ἀρμονία τοῦ σύμπαντος, ἀλλά καί ἡ παράφορη ἔκφραση τῆς ἀνθρώπινης φύσης, δηλαδή ἡ διονυσιακή ὑπέρβαση τῆς ἀρμονίας —μέ ἄλλα λόγια οἱ δύο ὄψεις τῆς ἑλληνικῆς ιδιοφυΐας— συνδέονται ἄμεσα μέ τήν «πολύδωρο» Θράκη.

Κι ὅμως σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς πρώιμης Ἀρχαιότητος ἡ Θράκη θά ἀκολουθεῖ τούς δικούς της ἀργούς ρυθμούς, ἔτσι ὅπως τούς καθορίζει ὁ ἀστείρευτος πλοῦτος πού δημιουργεῖ πλήρη αὐτάρκεια.

Ἀντίθετα, ὁ φτωχός Νότος ἀναπτύσσεται μεταβάλλοντας τή γεωφυσική πραγματικότητα σέ κινητήρια δύναμη πού διαφοροποιεῖ ραγδαῖα τήν ἱστορική καί πολιτιστική ἐξέλιξη. Οἱ αἰγαιακές πόλεις-κράτη ἀναδεικνύονται σέ μητροπολιτικά κέντρα τοῦ ἀρχαῖου κόσμου καί ἐπεκτείνουν τήν ἀκτίνα δράσης τους στόν πλούσιο Βορρᾶ. Οἱ δεκάδες αἰολικές, ἰωνικές καί δωρικές πόλεις στά θρακικά παράλια καί κατά μήκος τῶν ποταμῶν διευρύνουν σημαντικά τόν χῶρο ἀνάπτυξης τοῦ αἰγαιακοῦ πολιτισμοῦ. Ἰσχυρές πόλεις-κράτη, ὅπως τά Ἀβδηρα, γίνονται κέντρα τῆς φιλοσοφίας (Πρωταγόρας, Λεύκιππος, Ἀνάξαρχος, Δημόκριτος), ἐνῶ ἄλλες ἀποκτοῦν μεγάλα καλλιτεχνικά ἐργαστήρια κεραμεικῆς, μεταλλοτεχνίας καί μικρογλυπτικῆς, ὅπως τό Βυζάντιον. Τό ἐμπόριο καί οἱ συνεχεῖς ἐπαφές, οἱ πολλοί δεσμοί τούς ὁποίους καλλιιεργεῖ ἰδιαίτερα ἡ ἀνερχόμενη Ἀθήνα, ἀλλά ἀκόμα καί οἱ γάμοι μεταξύ Θρακῶν καί Ἀθηναίων πού προωθοῦν ἀποτελεσματικότερα τήν ἀθηναϊκή πολιτική, δημιουργοῦν νέες δυνατότητες. Οἱ αἰγαιακές πολιτιστικές ἀξίες διεισδύουν ὅλο καί περισσότερο στό ἐσωτερικό τῆς παραδοσιακῆς θρακικῆς κοινωνίας.

Ἀνάγλυφο τοῦ Ἰπέα, θεοῦ καί ἥρωα, τῆς ἵπποτρόφου Θράκης. Ἐδῶ ὁ ἔφιππος κύριος εἶναι ἔτοιμος νά χτυπήσει μέ τό δόρυ τόν ἀγριόχοιρο στόν ὁποῖο ἔχει ἐπιτεθεῖ τό κυνηγόσκυλό του.

Ἀριστερά, δέντρο μέ τυλιγμένο φίδι-σύμβολο τοῦ θεραπευτῆ θεοῦ. Πάνω, ἐπιγραφή «ΙΑΣΩΝ ΗΡΟΥΣ», 1ος π.Χ. αἰ. Ἵσως νά πρόκειται γιά τόν ἡρωοποιημένο μυθικό βασιλιά Ρῆσο, πού πῆγε μέ τέσσερα λευκά ἄλογα στήν Τροία. Ὁ Φιλόστρατος ἀναφέρει ὅτι κατοικοῦσε στή Ροδόπη, ἔτρεφε ἄλογα καί κυνηγοῦσε. Κι ὅταν ἔφτανε ἡ ὥρα τῆς θυσίας, τά ἐλάφια πῆγαιναν μόνα τους στόν βαμὸ γιά νά θυσιαστοῦν. Τό ἴδιο πίστευαν καί οἱ χριστιανοί Ἀναστενάρηδες, πού ἔλεγαν ὅτι τό ἐλάφι («κουρμπάνι») ἐρχόταν μόνο του ἀπό τό δάσος. Ἡ μορφή καί ὁ συμβολισμός τοῦ ἔφιππου Θρακιώτη εἶναι πιθανό νά ἐπέξησαν στή λατρεία τῶν καβαλάηδων Αγίων Δημητρίου, Γεωργίου καί Θεοδώρου. Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνῆς.

Ελληνιστική, ρωμαϊκή και πρωτοβυζαντινή Θράκη

Μέχρι την άνοδο του Φιλίππου του Β' στον θρόνο της Μακεδονίας, κέντρο ανάπτυξης του ελληνικού πολιτισμού θά είναι τό Αίγαίο καί οί μεγάλες αντίπαλες ναυτικές δυνάμεις πού ήγεμονεύουν τήν εκτεταμένη περιφέρεια. Η Θράκη μέ τά πλούτη της, περιορισμένη στόν περιφερειακό της ρόλο, θά τροφοδοτεί άσταμάτητα τόν Νότο, ιδίως τήν Άθήνα.

Καθώς όμως ή Μακεδονία αναδεικνύεται σέ ήγέτιδα δύναμη πανελληνίας έμβέλειας, τό κέντρο βάρους αρχίζει νά μετατοπίζεται πρós τόν Βορρά. Η Θράκη γίνεται περιοχή στρατηγικής σημασίας, ενώ νέες πόλεις (όπως ή Φιλιππούπολις καί ή Βερόη), χτίζονται στήν ένδοχώρα καί έποικίζονται από Μακεδόνες καί Αίγαιοπελαγίτες.

Η πρώτη συστηματική οχύρωση της περιοχής οφείλεται στόν ίδιο τόν Φίλιππο, ό όποιος έφτιαξε ένα εκτεταμένο δίκτυο ορεινών φρουρίων, ώστε νά έλέγχονται αποτελεσματικά οί διαβάσεις. Ένα τέτοιο άμυντικό σύστημα αποτελούν τά πέντε κάστρα πού φρουρούν τήν κατάφυτη κοιλάδα του ποταμού Νέστου. Από αυτά, ιδιαίτερα έντυπωσιακό είναι τό κάστρο της Καλύβας (περίμετρος τειχών 245 μ.), σέ μιά απότομη πλαγιά της δυτικής Ροδόπης, κάτω από τά θερινά βοσκοτόπια του νομού Ξάνθης.

Τό τετράπυργο κάστρο του 340 π.Χ. έπισκευάστηκε γιά τελευταία φορά τόν καιρό του Ίουστινιανού, γύρω στά μέσα του 6ου μ.Χ. αιώνα.

Στό διάστημα όμως των έννιακοσίων αυτών χρόνων είχαν μεσολαβήσει κοσμοϊστορικά γεγονότα πού μετέβαλαν πλήρως όχι μόνον τή σημασία της Θράκης αλλά τή συνολική εικόνα του κόσμου καί έθεσαν τή Θράκη στό κέντρο της χριστιανικής Οικουμένης.

Οί νέες προοπτικές είχαν ήδη διαγραφεί στόν ορίζοντα τόν καιρό της εξάπλωσης των Ρωμαίων στήν Άνατολή. Έκτοτε, τά έδάφη πού συνέδεαν τά δυό τμήματα της άπέραντης Αυτοκρατορίας αποτέλεσαν ζωτικό επικοινωνιακό-στρατηγικό χώρο, ενώ τό πλούσιο θρακικό υπέδαφος καί ή πληθώρα άγροτοκτηνοτροφικών προϊόντων εξασφάλιζαν ένα μεγάλο μέρος των άναγκών του ρωμαϊκού στρατού. Μέ τή διάνοιξη χερσαίων δρόμων, όπως της Έγνατίας πού συνέδεε τήν Άδριατική μέ τόν Έβρο, καί τήν ίδρυση πολλών μεγάλων καί μικρότερων πόλεων στά παράλια (Τραϊανούπολις) καί στό έσωτερικό (Πλωτινόπολις, Άδριανούπολις, Νικόπολις), ή Θράκη εξελίσσεται γοργά. Έξαιρετικά σημαντική γιά τή σύνδεση του Άνατολικού μέ τό Δυτικό τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, αλλά καί γιά τήν ολόπλευρη ανάπτυξη της Θράκης, ήταν ή κατασκευή της «via militaris», μιās στρατιωτικής όδοϋ πού συνέδεε τή Σιγγηδόνα (Βελιγράδι) μέ τό αρχαίο Βυζάντιον. Η περίφημη Διαγώνιος περνούσε από τή Φιλιππούπολη, ακριβώς όπως καί ή σημερινή κεντρική οδική αρτηρία πού συνδέει τήν κεντρική καί δυτική Εύρώπη μέ τήν Κωνσταντινούπολη καί τήν Άσία.

Κι όταν, τό 330, μεταφερθεί ή ρωμαϊκή πρωτεύουσα στό άκρο της εύφορης θρακικής πεδιάδας κι ό πρώτος χριστιανός Αυτοκράτορας

Φιλιππούπολις (Πλόβντι). Τό θέατρο των ρωμαϊκών χρόνων στήν πλαγιά του λόφου όπου βρίσκεται τό ιστορικό κέντρο της πόλης. Στή διάρκεια του 2ου μ.Χ. αί., ή Φιλιππούπολη έγινε πρωτεύουσα της επαρχίας Θράκης «λαμπροτάτη των Θρακών μητρόπολις», όπου συνέρχονταν οί άπεσταλμένοι όλων των ελληνικών πόλεων, αρχαίων καί νεότερων.

Πρωτοβυζαντινή Μαρώνεια, δυτική Θράκη.

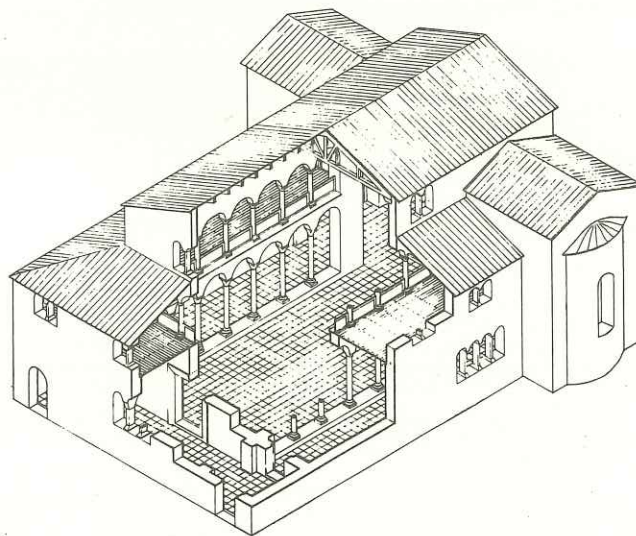
Άξονομετρική τομή της βασιλικής που χτίστηκε, τον 5ο αιώνα, πάνω σε αρχαίο ιερό τόπο, στην παραθαλάσσια Σύναξη (10 χλμ. ανατολικά της Μαρώνειας, νομός Ροδόπης). Ο ναός (54,40 x 20,30 μ.), ήταν κτισμένος στην κορφή ενός μικρού λόφου, μέσα στις έλιές.

Έπειτα από σεισμό, γύρω στα 620, πάνω στα παλαιοχριστιανικά ερείπια ιδρύθηκε ένα μικρό μοναστηριακό συγκρότημα, στο οποίο λειτουργούσε και νοσοκομείο, κάτι σαν «άγροτικό ιατρείο». Μετά την εγκατάλειψη της μονής, ο τόπος διατήρησε την ιερότητά του σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας: Μαρωνίτες, Κομοτηναίοι και χωρικοί από όλη την περιοχή πήγαιναν στα ερείπια μαζί με έναν ιερέα που διάβαζε Παράκληση «ἅπαξ τοῦ ἔτους τοῦ Ἁγίου Γεωργίου», μᾶς πληροφορεῖ τό 1871 ὁ γιατρός Μ. Μελίρυντος.

Ανασκαφή Χ. Μπακιρτζής, σχέδιο Π. Ξύδας.

θέσει τὰ θεμέλια τῆς νέας Αὐτοκρατορίας, τότε ἡ Θράκη θά βρεθεῖ στό κέντρο τοῦ Ἑλληνικοῦ καί Ὁρθόδοξου κόσμου.

Ἡ Κωνσταντινούπολη μέ τή σφραγίδα τῆς ἔχει σημαδέψει τὰ πάντα. Κυρίως τούς ἀνθρώπους. Ὁ ἀέρας τῆς πρωτεύουσας ἄγγιξε μέχρι καί τόν τελευταῖο ξυλοκόπο.

Πρωτοχριστιανική μητρόπολη
τῆς Μεσημβρίας.

Ἄν ἡ πρωτοχριστιανική βασιλική τῆς Σύναις στά παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶναι ἕνας ἐντυπωσιακός ναός χτισμένος στήν ὑπαιθρο, ἀντίκρου στό ἀρχαῖο ἱερό τῶν Μεγάλων Θεῶν τῆς Σαμοθράκης, ἡ ἐρειπωμένη βασιλική στό κέντρο τῆς Μεσημβρίας εἶναι ὁ μητροπολιτικός ναός μιᾶς ἀπό τίς σημαντικότερες πόλεις τῆς εὐξεινοποντιακῆς Θράκης (Νέσεμπαρ, παραθαλάσσια Βουλγαρία).

Ἡ Μεσημβρία ιδρύθηκε ἀπό Δωριεῖς στή διάρκεια τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. καί ἦταν ἡ τελευταία θρακική μεγαλόπολη πού κατέλαβαν οἱ Ὀθωμανοί ὅταν, τό 1453, κατέκτησαν τό παλαιολόγειο Δεσποτάτο τῆς Μεσημβρίας-Ἀγχιάλου καί τῆς γύρω περιοχῆς. Ὁ ἱστορικός οἰκισμός στήν τειχιωμένη χερσόνησο ἔχει κηρυχθεῖ διατηρητέος. Μέσα στά τείχη ζοῦν ἀκόμα λίγες οἰκογένειες ἑλληνικῆς καταγωγῆς, οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοι μιᾶς ἀκμάζουσας ἑλληνικῆς κοινότητος πού διοίκησε τήν πόλη μέχρι τό 1906.

Βυζαντινή Θράκη

Στους αιώνες της πρωτοβυζαντινής ακμής (από το 330 ως το 636), αλλά και στους δύσκολους καιρούς της αναδίπλωσης (από την επέκταση των Μωαμεθανών στην Ανατολή μετά το 636 μέχρι το τέλος της Εικονομαχίας και την αναστήλωση των Εικόνων το 843), στην εποχή της έδαφικής ανάκτησης, της κρατικής αναδιοργάνωσης και της δημιουργίας της «ορθόδοξης κοινοπολιτείας» με τον εκχριστιανισμό των Σλάβων, των Βουλγάρων και των Ρώσων (9ος-11ος αϊ.), όπως και στην περίοδο της σταδιακής παρακμής (μετά το 1204), ή συμβολή της Θράκης στη στήριξη της βυζαντινής πρωτεύουσας άφορα κυρίως στους νευραλγικούς τομείς της άμυνας, της οικονομίας και του πολιτισμού.

Έξαιτίας των αλληπάλληλων βαρβαρικών επιδρομών, που απειλούσαν άμεσα την Κωνσταντινούπολη, η Θράκη θωρακίζεται για να αναχαιτίσει την κάθοδο. Τά οχυρωματικά έργα και τά δεκάδες κάστρα δέν αρκοῦν· οὔτε οἱ ἐπαγγελματίες στρατιῶτες καί οἱ ξένοι μισθοφόροι. Οἱ Θρακιῶτες θά ἀναλάβουν τήν εὐθύνη νά προασπίσουν τή γῆ καί τό βίός τους, τήν πίστη στόν Θεό καί στόν ἐπίγειο ἐκπρόσωπό Του τόν Αὐτοκράτορα.

Ἀπό τά μέσα τοῦ 4ου μέχρι καί τά μέσα τοῦ 14ου αἵωνα, βαρβαρικά στίφη κι ὀργανωμένοι στρατοί καταστρέφουν πόλεις, μοναστήρια, χωριά καί καλλιέργειες. Λεηλατοῦν καί σφάζουν, αἰχμαλωτίζουν πλήθη ἀναρίθμητα. Πίσω ἀπό τοὺς ἐπιδρομεῖς ἀκολουθοῦν πολυάριθμες ὁμάδες ποικιλώνυμων ἐθνῶν πού ἐγκαθίστανται στήν ὑπαίθρο χώρα. Χίλια χρόνια ἡ Θράκη ἀντιστέκεται.

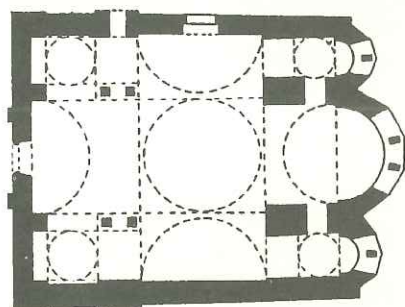
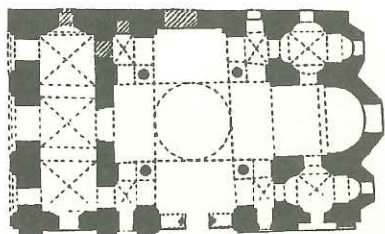
Ἀνασυγκροτεῖται, ἀναδιοργανώνει τήν παραγωγή, ξαναβρίσκει τοὺς ρυθμούς τῆς ζωῆς καί ἀναπτύσσει τίς σπάνιες ἐκεῖνες ἀρετές,

Τοιχογραφία τῶν μεσοβυζαντινῶν χρόνων, ἀπό τήν ἐρειπωμένη μοναστηριακή πολιτεία στό Παλίμιον ὄρος, στά νότια πρόβοννα τῆς Ροδόπης (νομός Ροδόπης). Οἱ ἀνασκαφές συνεχίζονται.

Ἡ βυζαντινή Ἀγία Σοφία τῆς Βιζύης, στήν ἡμορεινή περιοχή τοῦ Μικροῦ Αἵμου (λοφοσειρά τῆς Στράντζας), στήν ἀν. Θράκη.

Κατόψεις δύο αυτοκρατορικών εκκλησιών, τοῦ 12ου αἰ.

Πάνω, ὁ Χριστός Παντεπόπτης, στήν Κωνσταντινούπολη.

Κάτω, ἡ Κοσμοσώτειρα τῶν Φερρών: μέσα ἀπό ἐντελῶς πρωτότυπες λύσεις γιά τή μεταφορά τῶν ὠθήσεων τοῦ κεντρικοῦ τρούλλου, δημιουργεῖται ὁ πελώριος ἐσωτερικός χώρος πού ὑλοποιεῖ μέ ἀφθαστη τελειότητα τή σημασία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας.

Ἡ ἐξωτερική στοά πού περιέβαλλε τόν ναό ἀπό τίς τρεῖς πλευρές ἔχει καταστραφεί.

τίς ἀπαραίτητες γιά νά ἀντεπεξέλθει, νά διατηρήσει τήν πολιτιστική της συνοχή καί νά καλλιεργήσει δεσμούς μέ τοὺς νεοφερμένους ἐποικιστές, ὥστε νά διευκολύνει τήν ἐνσωμάτωσή τους στή Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Παράλληλα, θά τροφοδοτεῖ συνέχεια τήν πολυάνθρωπη πρωτεύουσα μέ ἀγαθὰ πρώτης ἀνάγκης, θά καλύπτει καί τίς τεράστιες ἀνάγκες της σέ ξυλεία καί θά ἐνισχύει σημαντικά τό κρατικό ταμεῖο μέ τήν καταβολή μεγάλων φόρων. Κι ὅταν, τόν 7ο αἰῶνα, χαθοῦν ὀριστικά οἱ πλούσιες ἀνατολικές καί νότιες ἐπαρχίες, ἡ βυζαντινὴ Συρία μέ τὰ ὑφάσματά της καί ἡ Αἴγυπτος μέ τὰ σιτηρά της, ἡ Θράκη θά γίνει ὁ κυριότερος τροφοδότης τῆς Πόλης — καί ὁ μοναδικός ὅταν χαθεῖ τό μεγαλύτερο μέρος τῆς βυζαντινῆς Μικρᾶς Ἀσίας, στά τέλη τοῦ 11ου αἰῶνα.

Χίλια χρόνια θά χτυπᾷ στή Θράκη ἡ καρδιά τῆς Αὐτοκρατορίας καί χίλια χρόνια τό σῶμα πού τήν περιβάλλει, τήν προφυλάσσει καί τήν τρέφει θά ἀντανakλᾷ τήν πνευματική καί καλλιτεχνική λάμψη πού ἐκπέμπει ἡ πρωτεύουσα. Ὁ πρωτευουσιάνικος χαρακτήρας τοῦ θρακικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἔκδηλος σέ ὅλες τίς ἐκφράσεις τοῦ βίου καί τῆς τέχνης: ἀπό τήν καθαρότατη γλώσσα, πού διατήρησε ζωντανό τόν ἀρχαιοελληνικό πλοῦτο, ἕως τή μελωδική γραμμὴ καί τὰ ποιήματα τῶν καθιστικῶν τραγουδιῶν, πού παρουσιάζουν ἀξιοσημείωτη συγγένεια μέ τή μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παράδοση, κι ἀπό τὰ λεπτοδουλεμένα ἔργα τῆς ἀργυροχοΐας ἕως τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς — ὅσα διασώθηκαν καί σέ ὅποια κατάστασι κι ἂν βρίσκονται. Μνημεῖο τέτοιου ἐπιπέδου εἶναι ἡ μεγαλόπρεπη Κοσμοσώτειρα, τό μέγα μοναστήρι πού ἐλέγχει: τό δέλτα τοῦ Ἑβρου, τόν ὁδικό ἄξονα Κωνσταντινουπόλεως-Θεσσαλονίκης (δηλαδή τήν Ἑγνατία) καί τήν ὁδὸ πού συνέδεε τίς παραποτάμιες πόλεις Φιλιππούπολη, Ἀδριανούπολη καί Διδυμότειχο μέ τό Αἰγαῖο καί τό λιμάνι τῆς Αἴνου.

Ὁ αἰτός τῶν Κομνηνῶν, κεραμεικὸ κόσμημα στή νοτιοανατολική γωνία τῆς Κοσμοσώτειρας τῶν Φερρών (νομὸς Ἑβρου). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μονῆς, ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος Κομνηνός, τριτότοκος γιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου Α', ἄνθρωπος βαθιά καλλιεργημένος, πλούσιος καί θεοσεβής, προσέφερε κτήματα μέ χωριά καί πάροιικους, ἀλλὰ καί καῖκια, ἐνῶ συνέταξε καί τοὺς κανονισμούς γιά τή λειτουργία της καί ὅρισε νά ὑπάρχει ἀκόμα καί νοσοκομεῖο τό ὁποῖο θά περιθάλπει ὅλους τοὺς περαστικούς καί θά μοιράζει φάρμακα στοὺς χωρικοὺς δωρεάν.

Τό αὐτοκρατορικό μοναστήρι εἶναι τό λαμπρότερο κομνηνέιο κτίσμα στήν Ελλάδα.

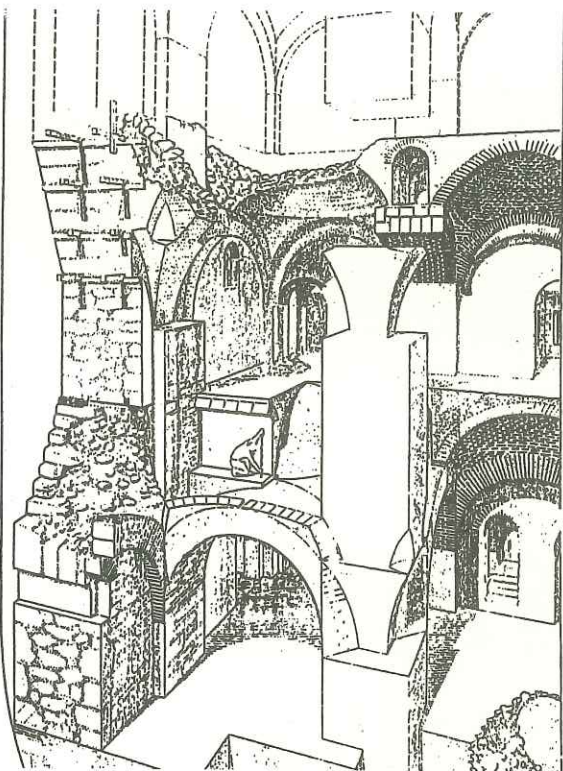
Τό μονόγραμμα τοῦ πρωτοστράτορα Κωνσταντίνου Ταρχανειώτη (1351), σέ ἔναν ἀπό τούς πύργους τοῦ Διδυμότειχου. Ἡ ὀχυρή πολιτεία, πού ἱδρυσε ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός στή συμβολή τοῦ Ἐρυθροπόταμου μέ τόν Ἑβρο, ὑπῆρξε τό σημαντικότερο ἀστικό κέντρο τῆς δ. Θράκης σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τά μνημεῖα του, πού ἀκτινοβολοῦν τήν αὐτοκρατορική παρουσία καί φροντίδα, εἶναι πολλά κι ἔχουν ἀνάγκη συντήρησης καί κρατικῆς φροντίδας.

«ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ». Πλίνθινο μονόγραμμα στά τείχη τῆς Ἀναστασιουπόλεως, στόν μιχό τῆς λίμνης Βιστονίδας. Νομός Ροδόπης.

Τά ἐντυπωσιακά εἱρεῖπια τῆς Ἀναστασιουπόλεως, στόν παλιό δρόμο Εἰρήνης-Κομοτηνῆς, πού ἀκολουθεῖ τή διαδρομή τῆς Ἑγνατίας. Ἡ παραλίμνια βυζαντινή πολιτεία ὀφείλει τό ὄνομά της στόν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιο, ὁ ὁποῖος ἔχτισε κάστρα καί καστροπόλεις στίς ἀρχές τοῦ βου αἱ. Τήν ἀνοικοδόμησε ὁ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος καί τήν μετονόμασε σέ Περιθεώριον, τό 1341, ἴσως γιατί τά ὑψηλά της τείχη εἶναι ὀρατά ἀπό παντοῦ.

Ἕνας ἀκόμα σημαντικός ἀρχαιολογικός χώρος, μιά ὁλόκληρη πολιτεία στά πόδια τῆς Ροδόπης, πού χρειάζεται ἀνασκαφή καί μελέτη.

Πύθιο. Ο τετραόροφος πύργος στη δυτική όχθη του Έβρου, χρησίμευσε ως καταφύγιο και «ταμείον» του κύρ Ιωάννη Καντακουζηνού, όταν διεκδικούσε με τά ὀπλα τόν θρόνο ἀπό τόν νόμιμο κληρονόμο, τόν Ιωάννη Παλαιολόγο. Έτσι ξέσπασε ὁ δεύτερος ἐμφύλιος, πού ἐπιδάχυνε τήν παρακμή καί ἐπέτρεψε στούς Ὀθωμανούς Τούρκους νά περάσουν ἀπό τή Μικρά Ἀσία στή Θράκη. Σώζονται σχεδόν ὁλόκληροι οἱ δύο κεντρικοί πύργοι τῆς ὀχυρῆς κατασκευῆς πού δεσπόζει τῆς εὐφορῆς πεδιάδας (ἀξονομετρικό Μ. Κορρές). «Ἦν γάρ καρτερώτατον τό φρούριον ἐκ τῶν τειχῶν τῆς κατασκευῆς», ἐξηγεῖ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Καντακουζηνός στό χρονικό πού συνέγραψε.

Στά πόδια τοῦ φρουρίου, σέ ἓνα σπίτι τοῦ χωριοῦ, βρίσκεται ὁ τάφος τοῦ πατριάρχῃ Κυρίλλου ΣΤ', ὁ ὁποῖος ἀπαγχονίστηκε στήν πατρίδα του τήν Ἀδριανούπολη στίς 17 Ἀπριλίου τοῦ 1821.

Από κάστρο σέ κάστρο

Καλπάζουν τά θρακικά ἄλογα κατά μήκος τοῦ Ἑβρου. Ἀφήνουν πίσω τήν Κοσμοσώτειρα, περνοῦν ἀπό τά ἐρείπια τῆς πρόσφατα κατεστραμμένης Τραϊανουπόλεως καί τραβοῦν κατά τά δυτικά. Μάκρη, Κομοτηνή, Γρατινή, Παπίκιον ὄρος, Ἀναστασιούπολις, Ξάνθεια, Πόροι, Μαρώνεια... Ἀπό κάστρο σέ κάστρο, ἀπό πόλη σέ πόλη κι ἀπό μοναστήρι σέ μοναστήρι τρέχει τό μήνυμα πού φέρνουν οἱ ἱππεῖς· ὁ σουλτάνος Μουράτ κατέλαβε τήν Ἀδριανούπολη· ὁ ὀθωμανικός στρατός πλησιάζει...

Ἦταν τό ἔτος 1363. Ἐνενήντα χρόνια ἀργότερα, τό 1453, μέ τήν ἄλωση τῆς Πόλης καί τήν κατάλυση τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας στά μικρά δεσποτάτα τῆς Σηλυμβρίας καί τῆς Ἀγχιάλου, ὁλοκληρώθηκε ἡ κατάκτηση τῆς Θράκης. Τό τελευταῖο νῆμα τῆς πολιτικῆς ὑπόστασης τοῦ Βυζαντίου εἶχε κοπεῖ. Ἀλλά ὁ βυζαντινός πολιτισμός παρέμεινε ζωντανός καί κυρίαρχος, ὅπως ἄλλωστε μητροπολιτικός παρέμεινε κι ὁ χαρακτήρας τῆς ὀθωμανοκρατούμενης Θράκης, καθώς αὐτή συνέχισε νά περιβάλλει τήν πολυεθνική πρωτεύουσα τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Νεότερη Θράκη

Τά κύρια στοιχεῖα πού συνθέτουν τήν ἱστορία τῆς ὀθωμανοκρατούμενης Θράκης ἀποτελοῦν καί τούς βασικούς λόγους στούς ὁποίους ἡ Θράκη ὀφείλει τήν ἐξέχουσα θέση πού κατεῖχε ὡς μητροπολιτικό κέντρο τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνικοῦ κόσμου, ἀλλά καί τήν ἐξαιρετική σημασία πού εἶχε γιά ὁλόκληρη τήν Αὐτοκρατορία.

Ἡ ὀργανική σύνδεση τῆς Θράκης μέ τήν καρδιά τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, δηλαδή ἡ ἀδιάρρηκτη γεωπολιτική-πολιτιστική συνέχεια τοῦ ἐνιαίου θρακικοῦ χώρου καί οἱ μεγάλες ἐπικοινωνιακές δυνατότητες πού παρείχαν οἱ ἐκτεταμένες πεδιάδες καί τό δίκτυο τῶν χειρσαίων δρόμων, οἱ πλωτοί ποταμοί καί οἱ ποταμόσκαλες, τά ἑκατοντάδες λιμάνια καί τό πυκνότατο θαλασσινό δίκτυο, συνέτελεσαν ἀποφασιστικά στήν ἀνάδειξη τῆς σημαντικά διαφοροποιημένης ἱστορικῆς φυσιογνωμίας τοῦ τόπου.

Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος καί ὁ σχεδόν πλήρης ἔλεγχος τῶν ναυτικῶν ἐπικοινωνιῶν, καθώς κι ἕνα ἀξιόλογο μέρος τῶν χειρσαίων μεταφορῶν βρίσκονταν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. Χάρη στή θαυμαστή ἐκκλησιαστική καί κοινοτική τους ὀργάνωση, μέ τήν ὁποία ἀντικατέστησαν τίς κρατικές δομές σέ ὅλα τά ἐπίπεδα, δημιούργησαν ἕνα σφιχτοπλεγμένο σύστημα ἀξιῶν πού τούς ἐπέτρεψε νά διατηρήσουν τήν πολιτιστική τους συνοχή καί νά προοδεύουν, ἀνοίγοντας νέους δρόμους στούς τομεῖς τῆς παιδείας, τῆς κοινωνικῆς πρόνοιας, τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης.

Μέ τήν ἡρεμὴ σιγουριά τοῦ πρωτευουσιάνου, τῇ συνείδηση τῆς κοινῆς εὐθύνης γιά τήν ὁλόπλευρη ἐξέλιξη τοῦ νεότερου Ἑλληνισμοῦ καί μέ τό βάρος τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς τους, πού σέ πολλές περιοχές ἀντιπροσώπευε τό 60, τό 70 ἢ καί τό 80% τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ

Ἐρείπια τοῦ βυζαντινοῦ ὀχυροῦ πού φρουροῦσε τήν εὐφορή πεδιάδα τῶν Κουμουτζηνῶν (Κομοτηνή).

Άρτοφόριο από την Αδριανούπολη, 1667. Άσμη σφυρήλατο, χυτό, σκαλιστό, σταυρός με ήμιπολύτιμες πέτρες.

Σκαλιστή επιγραφή με τρίγλυφα άνθemia:

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΡΤΟΦΟΡΙΟΝ ΤΟ ΑΦΙΕΡΩΣΕΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΝ ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΥ ΔΙΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΔΡΑΚΟΥ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1667.

Η λιτή μορφή του άρτοφορίου και η ποιότητα της εργασίας καθρεφτίζουν τό ύψηλό επίπεδο δεξιοτεχνίας των χριστιανών χρυσοχών στην ύπηρεσία της Εκκλησίας. Η έμφαση στον επιγραφικό διάκοσμο είναι ένα χαρακτηριστικό της μεταβυζαντινής άργυροχοίας, πού συνεχίζει τή βυζαντινή παράδοση.

Τό άρτοφόριο αφιερώθηκε από έναν Κωνσταντινουπολίτη στον μητροπολιτικό ναό της Αδριανούπολης, σέ μία περίοδο ιδιαίτερης άκμης της πόλης. Άν και είναι γνωστό ότι στην Αδριανούπολη υπήρχαν σημαντικά χρυσοχοϊκά εργαστήρια, τό άρτοφόριο πιθανώς κατασκευάστηκε στην Κωνσταντινούπολη. Άνήκει στον θησαυρό των Άνταλλαξίμων πού βρίσκονται στό Μουσείο Μπενάκη.

Θρακιώτες κατόρθωσαν νά κρατήσουν έλληνική τή Θράκη, μεταβάλλοντας τήν πολιτική πραγματικότητα σέ παράγοντα δευτερεύουσας σημασίας.

Ανάμεσα στους εκπροσώπους τών άλλων έθνотήτων καί θρησκευμάτων, σημαντική θέση κατείχαν οί Αρμένιοι, πού άποτελοῦσαν συνέχεια τών αρμενικών κοινοτήτων τής βυζαντινής Θράκης καί υπάγονταν στό Αρμενικό Πατριαρχείο τής Κωνσταντινουπόλεως. Συγκεντρωμένοι στά αστικά κέντρα ασχολήθηκαν κυρίως μέ τό έμπόριο, τή βιομηχανία καί τή χρυσοχοΐα.

Οί όλιγομελείς κοινότητες άλλων χριστιανικών δογμάτων, κυρίως ξένοι ύπήκοοι συγκεντρωμένοι γύρω άπό τά διάφορα εύρωπαϊκά προξενεία καί ύποπροξενεία, έλεγχαν ένα μέρος τών έμπορικών δραστηριοτήτων.

Οικονομικά ισχυρές αλλά, σέ μεγάλο βαθμό, κοινωνικά άμέτοχες ήταν οί έμπορικές κοινότητες τών Έβραίων. Οί περισσότερες είχαν ιδρυθεί στή διάρκεια τών έλληνιστικών-ρωμαϊκών-πρωτοβυζαντινών χρόνων, αλλά αύξήθηκαν σημαντικά μετά τό 1492, όταν δέχτηκαν έναν μεγάλο αριθμό προσφύγων Έσκεναζίμ καί Σεφαρεδίμ άπό τήν Πολωνία, τήν Ισπανία καί τήν Πορτογαλλία.

Ο ισλαμικός κόσμος τής Θράκης ήταν κι αυτός χωρισμένος σέ έθνο-τητες καί δόγματα, αλλά έδώ ήταν έντονες οί κυρίαρχες ταξικές διαφορές μεταξύ όμοθρησκων, άλλοεθνών ή καί όμογενών. Πέρα άπό τούς εκπροσώπους τής σουλτανικής έξουσίας —οί όποιοι δέν μπορούσαν εύκολα νά αύθαιρετοῦν σέ βάρος τών Χριστιανών, όπως τό συνήθιζαν όσοι βρίσκονταν σέ μακρινές επαρχίες— ή όλιγάριθμη τάξη τών τούρκων γαιοκτημόνων διήγε βίο παραδοσιακό, πολυτελή, αλλά πολύ περιορισμένο. Κι όσοι άποζητοῦσαν μιά κοινωνική έπαφή δημιουργοῦσαν φιλικές σχέσεις μέ πλούσιους Έλληνες ή Αρμένιους, κάνοντας ακόμα πιό φανερό τό χάσμα πού τούς χώριζε άπό τίς διάφορες μουσουλμανικές μάξες. Οί υπόλοιποι Μουσουλμάνοι ζοῦσαν κυριολεκτικά στό περιθώριο τής ζωής. Μοναδική παρηγοριά τους ήταν ή πίστη στόν Άλλάχ καί ουσιαστικό αντίκρισμα τής θρησκευτικής άνωτερότητάς τους, έναντι τών άπίστων χριστιανών υπηκόων, ήταν ή άπαλλαγή άπό βαρύτατους φόρους.

Η προοπτική τής άπαλλαγής άπό δυσβάσταχτες φορολογικές ύποχρεώσεις έκανε αρκετούς χριστιανούς άγρότες νά άλλαξοπιστήσουν, ιδίως σέ καιρούς σιτοδείας. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται καί οί Πομάκοι, οί άπομονωμένοι όρεινοί πληθυσμοί τής όροσειράς τής Ροδόπης. Έξιςλαμίστηκαν γύρω στό 1600, στή διάρκεια πενήντα ίσως χρόνων, διατήρησαν όμως όλες τίς ιδιαιτερότητες τοῦ δικού τους δασόβιου πολιτισμοῦ καί δέν άναμείχθηκαν ούτε μέ άλλες ομάδες χωρικών ούτε μέ τούς τουρκικούς πληθυσμούς πού ζοῦσαν στίς εύφορες πεδιάδες καί στίς πεδινές πόλεις. Άλλωστε οί Πομάκοι μιλούσαν τή δική τους γλώσσα, είχαν δικά τους, χωριστά, τζαμιά καί προσάρμοσαν τή νέα τους θρησκεία στά παλαιά έθιμα καί στόν άγροτικό χαρακτήρα τής ζωής τους. Ουσιαστικά οί Πομάκοι έζησαν έλεύθεροι, έλέγχοντας πλήρως ένα μεγάλο μέρος τής νότιας καί βόρειας Ροδόπης.

Λεπτομέρειες άπό τήν εκκλησία τοῦ Αγίου Γεωργίου (Σούρπ Κεβόρκ) τών Αρμενίων, στόν τειχισμένο λόφο τοῦ βυζαντινοῦ Διδυμοτείχου.

Λεπτομέρειες άπό τή διακόσμηση στό έσωτερικό τοῦ Γενί Τζαμί (16ος αϊ.) στήν Κομοτηνή. Φυτικά σχέδια καί άποσπάσματα άπό τό Κοράνι, σκοῦρο μπλέ σέ άσπρο βάθος καί τό χαρακτηριστικό κόκκινο-ντοματί τής καλύτερης έποχής τών εργαστηρίων τοῦ Ίσνίκ. Δίπλα στό Γενί Τζαμί βρίσκεται ή έδρα τής Μουφτίας.

Φιλιππούπολις. Τό άρχοντικό τοῦ μεγαλέμπορου Ἀργύρη Κουγιουμτζόγλου (1847), στήν κορυφή τοῦ λόφου. Τό μέγαρο στεγάξει σήμερα τό Ἐθνογραφικό Μουσείο τοῦ σύγχρονου Πλόβντιβ καί στόν Κήπο του γίνεται τά καλοκαίρια τό Φεστιβάλ Μουσικῆς Δωματίου.

Έντελῶς περιορισμένος —καί γιά αὐτό δίχως μνημεῖα καί ἄλλες μαρτυρίες— ἦταν καί ὁ βίος τῶν βούλγαρων χωρικῶν πού κατοικοῦσαν σέ μικροοικισμούς τῆς βόρειας Ροδόπης ἢ σέ πεδινά χωριά τῆς ἐνδοχώρας. Χριστιανοί Ὁρθόδοξοι, ποιμνιο κι αὐτοί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ζοῦσαν καταδικασμένοι σέ ἀπέραντη φτώχεια καί πλήρη κοινωνική ἀπομόνωση. Τούς ἔλειπε ἡ κοινοτική παράδοση, ἡ ἐμπειρία τῆς ἀγορᾶς, ἡ γνώση τῶν κανόνων τῆς ζωῆς στά ἀστικά κέντρα, ἡ παιδεία. Κι ὅσοι προόδευαν ξέκοβαν ἀπό τούς δικούς τους· ἔρχονταν σέ ἐπαφή μέ τούς ὁμόθρησκούς τους Ἕλληνες καί ξεκινοῦσαν μιά νέα ζωή στίς παρυφές τῆς ἐλληνικῆς κοινοτικῆς ὀργάνωσης. Ἔτσι διαμορφώθηκε σταδιακά, μέσα στίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα, ἡ ὀλιγάριθμη ἀστική βουλγαρική τάξη, χάρις στήν ὁποία ἄρχισε νά καλλιεργεῖται καί ἡ μέχρι τότε ρευστή ἐθνική βουλγαρική συνείδηση, πού βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος τήν ἐποχή τῆς ἔξαρσης τῶν βαλκανικῶν ἐθνικισμῶν.

Ἡ δημιουργία τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχείας (Πατριαρχεῖο Σόφιας) τό 1870 ἦταν ἓνα ἰσχυρό πλῆγμα ἐναντίον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Παράλληλα, ἐπληξε θανάσιμα τή γεωπολιτική-πολιτιστική ἐνότητα τοῦ θρακικοῦ χώρου.

Διάσπαρτα στή Ροδόπη εἶναι τά μικρά ὄρεινά χωριά τῶν Πομάκων: 23.000 ζοῦν στόν νομό Ξάνθης, 11.000 στόν νομό Ροδόπης καί 2.000 στόν νομό Ἑβρου.

Μπάτοκοβο (Βουλγαρία). Λεπτομέρεια μιᾶς μεγάλης τοιχογραφίας πού ἀπεικονίζει τοὺς Ἕλληνες προεστούς καί τίς καλές κυράδες τῆς Φιλιππουπόλεως, τόν ἡγούμενο τῆς Μονῆς καί τόν ἴδιο τόν ζωγράφο. Μάταια προσπάθησαν νά σβήσουν κάποιοι ἐθνικιστές τίς ἐλληνικές ἐπιγραφές ἀπό δῶ, ὅπως κι ἀπό πολλά ἄλλα μνημεῖα πού μαρτυροῦν τό ἐπίπεδο τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς β. Θράκης. Ἐδῶ τό «Ζαχαρίας ζωγράφος» ξαναγράφηκε στά βουλγαρικά, ἀλλά ἡ ἱστορική πραγματικότητα δέν μπορεῖ νά ἀλλοιωθεῖ τόσο εὐκολά. Τό μοναστήρι ἦταν κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς μέχρι τό 1906.

Στό άλλο άκρο της δ. Θράκης, στό Σουφλί, κυριαρχούσε ή μεταξουργία. Τό 1908, ή περιφέρεια παρήγαγε 800.000 κιλά κουκούλι (καί τό 1993, 5.000 κιλά), ενώ ή κωμόπολη υπήρξε ένα από τά πιο σημαντικά κέντρα του εργατικού κινήματος στή διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Τό μεταξεργαστάσιο των αδελφών Τζίβρε ήταν μιά από τίς μεγαλύτερες παραγωγικές μονάδες της έβρίτικης κωμόπολης. Μετά τήν Κατοχή καί τόν Έμφύλιο, άρχισε ή ραγδαία παρακμή. Τό Σουφλί άδειάζει.

Καπναποθήκες στήν Ξάνθη καί φορτωμένες καμήλες, τό 1890. Η «χρυσή έποχή» της καπνούπολης πού διατηρούσε 53 χάνια για να έξυπηρετεί τούς έμπόρους, τούς άγωγιάτες καί τούς χωρικούς πού συνέδρεαν στίς άγορές καί τίς έμποροπανηγύρεις της.

Ἡ ἀπροσδόκητη τροπή πού πήραν τά πράγματα στή διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, καθώς ἡ ἐπικείμενη διάλυση τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας πυροδοτοῦσε τούς ἐθνικούς ἀνταγωνισμούς, ἀντέστρεψε πλήρως τά δεδομένα. Οἱ διεθνεῖς καί ἐνδοβαλκανικές πολιτικές σκοπιμότητες ὁδήγησαν τούς ὁμόθησκους λαούς τῆς Βαλκανικῆς σέ ἄγριες ἐθνικιστικές ἀναμετρήσεις, ὥστε τό κάθε ὑπό σύσταση κράτος νά ἐξασφαλίσει τό μέγιστο δυνατόν ἔδαφος γιά λογαριασμό του καί γιά τούς ἰσχυροῦς προστάτες του. Ἡ ἀποκοπή τῆς βόρειας Θράκης μέ πρόφαση τῆ δημιουργία ἡμιανεξάρτητης ἐπαρχίας (Ἀνατολική Ρωμυλία, 1878-85) καί ἡ πραξικοπηματική ἐνσωμάτωσή της στό νεοσύστατο Πριγκιπάτο τῆς Βουλγαρίας ἔπληξε θανάσιμα τή Θράκη καί ἀποκάλυψε τούς πρωτοφανεῖς τρόπους μέ τούς ὁποίους ἐπρόκειτο νά ἐξουδετερωθεῖ ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνισμός τοῦ Βορρᾶ.

Οἱ ἀπειλούμενοι Θρακιῶτες, Μακεδόνες καί Ἡπειρώτες ἐπιδόθηκαν τότε σέ ἓναν πολυμέτωπο ἀγώνα, γιά νά ἀποτρέψουν τά ἐπεκτατικά σχέδια σέ βάρος τους.

Ὁ Θρακικός Ἀγώνας, ἡ μακρόχρονη καί ἐξαιρετικά ἐκτεταμένη κινητοποίηση τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης μέ στόχο τήν παρεμπόδιση τῆς βίαιης βουλγαροποίησης ἐλληνικῶν περιοχῶν, ἀποτελεῖ τό πιό ἄγνωστο κεφάλαιο αὐτοῦ τοῦ ἀδυσώπητου ἀγώνα πού πέρασε στήν ἱστορία ὡς Μακεδονικός. Ὅμως παρά τήν πανθρακική ἐγρήγορηση, κανεῖς δέν μποροῦσε νά προβλέψει τό μέγεθος τῆς θρακικῆς τραγωδίας, ἔτσι ὅπως ἐξελίχθηκαν ἀναπάντεχα τά γεγονότα μετά τούς Βαλκανικούς τοῦ 1912-13 καί στή διάρκεια τοῦ Α' Παγκόσμιου Πολέμου, καθώς κατέρρεε ἡ Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία καί φούντωνε ὁ τουρκικός ἐθνικισμός.

Κι ὅπως κάποτε οἱ ξέφρενες Μαινάδες κατασπάραξαν τόν ἱερό Ὀρφέα, ἔτσι καί τό 1922, τό κυρίαρχο δόγμα τοῦ παράλογου κρατικοῦ ἐθνοκεντρισμοῦ κατασπάραξε τήν ἱερή Θράκη. Ἀλλά ὅπως ὁ θρακιώτης ἥρωας ὑπερέβη τόν θάνατο, χάρι στίς σπάνιες ἀρετές πού διέθετε, ἔτσι καί οἱ σημερινοί Θρακιῶτες κατόρθωσαν νά ὑπερβοῦν τήν πραγματικότητα.

Τό μήνυμα πού ἐκπέμπει ἡ σύγχρονη Θράκη, ἀπό τόν Νέστο μέχρι τόν Ἑβρο, ἀφορᾷ κάθε εὐαίσθητο ἀποδέκτη. Καί ἦρθε πιά ὁ καιρός, ἀποβάλλοντας τόν ἀθηναιοκεντρισμό μας, νά τῆς ἀποδώσουμε ἓνα μέρος τουλάχιστον αὐτῶν πού τῆς ὀφείλουμε.

